

Zadnji prameni.

Spisal Josip Kostanjevec.

I.

Pred Veliko nočjo je, srediaprilski dan, obraz med smehom in jokom, solnce in dež. Korak za korakom leze zelenje iz doline v goro, mešajo se barve, še par dni in stara košata bukev na najvišjem ostrem vrhu si dene nov dragocen plašč, kakršnega še ni stkala človeška roka. Počasi leze, leze in se giblje, solnce se smeje, zamiži, drobne kaplje iz razcefranih, ob robih s solnčnimi žarki pretkanih oblakov bliskajo po mlačnem vzduhu, vriskajoča svetloba se menjuje z molčečimi, vijoličasto nadahnjenimi sencami. Od vseh strani prasketanje, šumenje, žuborenje in šepetanje — življenje prihaja po polju, po gozdu, po vzduhu, po rekah in potokih, po valovanju in vzdihovanju vetrov, od juga hitečih. Prihaja in ostaja, opaja in omamlja, pomlaja in preraja, dviga in obrača v vrtincih kakor staro, sto jezikov govoreče vino iz trške gorice. Pozdravljen Juraj, sveti Juraj, zelena je tvoja čelada, zelen tvoj široki in dolgi plašč, bleščeč v jutranjem solncu, padajoč po zalitih bokih tvojega belca, visoko čez goro brzečega, v sinji daljavi tonečega . . .

Visoko gori na „Ninivah“ sedi Hojnikov Tinče. Sključen je, zaviti v obnošeno črno pelerino, izpod katere sentimentalno bingljajo drobne nožice, udarjajoč narahlo po taktu ob belo okrušeno steno. Enakomerno se premikajo kakor dvoje začrnelih nihal. Tinče se tega niti ne zaveda. Nekje notri v glavi ali prsih se je navilo kolesce samoobsebi in sedaj pritiska navzdol mehanično, ena, dve . . . ena, dve . . . glava, podprta od kolen gori z obema dolgima rokama, gleda izza privihanega ovratnika kakor želvina izmed trdih, koščenih oklepov. Nizko na čelo je potisnjen črni širokokrajni klobuk, izpod njega sili ob sencih nekoliko temnorjavih, kodrastih šopov njegovih dolgih las. Modrorjavkaste oči pa

bliskajo kakor dvoje ogljev izpod dolgih, melanholično temnih trepalnic. V njih je ogenj, je življenje.

Tinče sedi že dolgo, že dve uri. Prepeklo ga je med tem že nekolikrat solnce, napojil že nekolikokrat dež njegovo pelerino in klobuk. Oboje mu je enako ljubo, zakaj v njegovem srcu se je začelo pred nekoliko časom nekam čudno gibati, zidalo se je tam notri in podiralo, podiralo in zidalo. Drugačne stavbe so se gradile, risali drugačni načrti, a ne še jasni, ne še trdni, vse še zavito v meglo in sanje, a rožno nadahnjeno. Prva mladost, lahkomiselna in vihrava, se je umikala, nerada, obotavljajoča, očitajoča, v obraz se mu režeča in oberoč se ga oklepajoča. Tinče je ob takšnih napadih zamižal, neka sladkogrenka otožnost mu je zalivala prsi, a otrešel se je je sunkoma kakor se otrese klobuk po dežju. In mislil je, mnogo mislil. To se pravi, začel je misliti z lastnimi mislimi, po svoje.

Kaj se je zgodilo? Kako je prišlo do tega?

Koncem marca se je napravil Tinče v trg. Navadno se je vozil, a danes je šel peš, sam ni vedel zakaj. Vzdignilo ga je od doma, morda samo solnce božje, morda lepa misel, ki jo je zanesel od nekod veter, kakor zanaša in raznaša cvetlični prah in semenje gozdno. Morda ni bilo ne eno ne drugo in ga je vlekla tja doli samo pregrešna želja po trških krokarjih in njih slavnoznanim krokanju, zakaj že dolgo časa je moral biti po sili soliden in poln vsakdanjih skrbi kakor še nikdar prej v življenju. Torej je šel. Popoldne.

Navzdol se je vila steza, po jarku. Ob straneh je rastlo nizko grmičevje, vsaka vejica je bila že sveže napeta, v njej se je gibalo življenje. Sklanjal se je grm h grmu, pozdravljajoč in objemajoč svojega soseda. Ali si še živ? Ali te je zelo zeblo pozimi? In po prvih burnih po-

zdravih sta se pogovarjala tiho in šepetoč. O čem neki? Kako se bosta oblekla za bližajočo se svatovščino, kako bosta sprejemala svate in godce? Kolikor mogoče mnogo jih mora biti in vsi veseli in dobre volje.

Na klenovo vejo prileti ščinkovec. Njegova kapa blešči modrozelenkasto, žametasto, njegov telovnik je zagorelordeč, suknja živopisana in gladko zlikana. Preoblekel se je bil čez noč, da si nevesta ne vzame družega, lepšega, ko je tako izbirčna. Izpod prvega bezgovega lista ga všečno ogleduje, češ, ali bo dovolj dober, ali bo pravi za njeno drobčkano srce. In on se ji viteško priklone, mlade prsi se mu v pričakovanju razširijo, srebrna pesem iz njih pozdravi njo in vse stvari, ki so okoli nje.

Tinče pa ne vidi nič in ne sliši nič. Gosta mrena je pred njegovimi očmi, ušesa so zakidana in dvakrat zamašena. Lahko stopa navzdol, samo kamenja se ogiblje njegova noga. Ako se ne spotakne, pa bo vse dobro. Opraskanega nosa noče nositi po svetu. Kako ga bodo sprejeli tam doli v trgu? Dolgo že ni bil med njimi. Oddaleč se že vidijo one nizke enonadstropne trške hiše, rogovilasto drevje na nekaterih vrtovih. Solnce obseva njih rdeče strehe in mala okna mežikajo, češ, glej ga Hojnikovega, že gre. Tam v ozadju se skriva Nandetova gostilna, zavetišče vseh dobrovoljčkov in suhih grl, samo ne suhih žepov. Brhka natararica, „pohana piška“, že slutí, da prihaja on. Kdo? Vraga, saj je samo eden on, on, Hojnikov Tinče. Že se gleda pohana piška v zrcalo in si popravlja zmršeno frizuro, ki jo je opoldne prenerodno pogladil davčni praktikant Zaletel s svojo debelo roko. Tako je prav, ne samo popraviti, tudi kaj cvetočega je treba utakniti med lase, ako prihaja on, ki je on.

Tako prijetno je Tinčetu pri srcu ob takšnih prešernih mislih, da kar plava po zraku. Zastonj se zbujaš, grm ob poti, Tinčetova palica poje po tvojih trepečočih udih in korenito izbija iz tvoje glave sanje o ženitovanju in vstajenju. Ščinkovec, glej sam, kako si vzgojiš zarod in da si ne postaviš gnezda na kraj, kjer v bližini stanuje mačka ali podlasica. Tinče nima ne oči in ne ušes za takšne reči, nima časa za tako smešne budalosti. Polne čaše, pohana piška pri Nandetu, prijatelji pivski — „samo da véselo je“. Peruti mu zrastejo, kakor ptič frli navzdol, v žepu žvenkeče drobiž, pod pazduho v listnici tiči še nekaj drugega, polnejšega, izdatnejšega.

Ko stopa Tinče mimo davčnega urada, ga zapazi Zaletel. Kakor bi mu kdo podstavil šivan-ko, skoči kvišku in se potiplje od vseh strani. Njegov pogled šine najprej na uro, kazala je pol petih. Naglo odpre okno in zavpije tja doli:

„Servus, Tinče! . . . Servus ti pravim, ali ne slišiš? Tinče . . . Tin . . .“

Tinče se ozre in se nasmeje. „Saj sem vedel, da me takoj zapazijo,“ si misli in dobro mu dene. Roko nastavi k ustom in nagne glavo:

„Saj veš kam, baraba . . . pa ne hodi sam.“

„Samo še pol ure, drobne pol urice, Ti, Ti . . . kontrabaraba.“

Zaletel zaloputne okno, sedi še pol ure kakor na žerjavici, a točno petnajst sekund pred peto uro vstane in izgine iz pisarne. Po vsem trgu dirja in prenaša važno novico vsem poklicancem, da se je čez dolgo pokazalo v trgu odrešenje v podobi samega Hojnikovega Tinčeta. In četrť na šest jih je bilo pri Nandetu s Tinčetom vred osem korenjakov, ki je vsak od njih pri pijači zalegel za tri druge navadne smrtnike.

Krčmar Nande je bil ginjen, toplo mu je bilo pri srcu, zakaj že dolgo ni tako lepo cvetela njegova žetev. Skoro zaljubljeno je pogledoval Tinčeta in vsak hip je zabičaval pohani piški: „Glej, kako se zadržiš. Da mi nisi prijaznosti in lepe besede pogoltnila opoldne s krompirjem.“

Ob štirih zjutraj so se še razlegali hripavi glasovi iz Nandetove krčme. Po tleh so se svetile umazane luže, mešanica vina, piva, čaja, žganja in drugih tekočih dobrot. Po njih so plavali ostanki smotk, cigaret, celo kosci žemelj, repki in hrbtenice sardin, odrezki sira. Na mizi pol prazne buteljke, prevrnjeni kozarci, pepel, umazani prtiči. Na oknu pa je sedel Tinče ter miže in z glavo kimaje natezal harmoniko. Tovariši so čepeli po stolih in tulili, Zaletel je ležal pod mizo. Semtertja je kateri umolknil, sklonil glavo, iztegnil roke ob stolu in zasmrčal.

„Ali boste peli ali ne?“ je hripavo vpil Tinče. „Ali vas bom zastonj napajal, živine?“

In pel je s tankim, pojemajočim glasom:

„Mi pa ostanemo kakor smo b'li, enega srca, enih misli . . .“

Zaletel se je zbudil in potisnil glavo izpod mize. Takoj za glavo je prilezlo truplo po vseh štirih in se nenadoma dvignilo tik Tinčeta.

„Kaj si rekel, prijateljček mili?“ je dejal smehljaje. „Da smo mi živina? In da nas napa-

jaš zastonj? . . . Ali ste čuli, tovariši? . . . Zbudite se, zaspanci . . . živino nas je imenoval . . .“

Nekateri so pogledali in odprli usta.

„Kdo živine? Kaj živina?“ so vpili vsevprek.

„Tale gospodek nas je imenoval živino . . . in nam je očital teh par kapelj, ki pravi, da jih je plačal in da pijemo zastonj,“ je kričal Zaletel in dregnul s kazalcem Tinčeta pod nos. „Tale gospodek . . . taale . . .“

„Mi živina? . . . Mi zastonj?“

Vse je vstalo, dvignili so se stoli.

„Ali veste, kaj je živina, tovariši?“ je še glasneje upil Zaletel. „Živina ni človek, živina, živina je . . . hodi po štirih . . . in . . .“

„Kakor Zaletel pod mizo,“ je viknil Tinček in ugriznil v pijanosti Zaletela v kazalec.

Zaletel je zarjul:

„Ti prokleta prase pijano . . . hudič . . . na!“

Zazvenelo je okoli Tinčkovih ušes, harmonika je čudno zacvilila in umolknila . . .

Samo na to se je še spominjal Tinče, ko se je okoli sedme ure zjutraj zbudil za plotom šolskega vrta zunaj trga. Kako je prišel semkaj, zakaj ni šel spat v krčmi kakor drugi pošteni ljudje? V glavi mu je šumelo, potipal se je po obrazu, zdelo se mu je, da je zatekel. Iz želodca se mu je vzdigovalo, roke so se mu tresle. Škandal . . . pretepli so ga! In še danes se bo to razneslo po trgu in tudi do njih tja gori pride. In vse se bo smejalo in rogalo, vse s prstom kazalo za njim: oj Tinče, kaj je živina, kako hodi? Ali bi ne bilo prav, da se vrne v trg in vso to dehtečo reč potlači? Za pijačo bo zopet dal, in ako je koga razžalil, mu bode odpustil, vsi mu bodo odpustili, in še enkrat se bodo dobro imeli. Dvojno veselje. Torej?!

Za njegovim hrbtom zašumi potoček. Tinče se obrne, misel mu šine v glavo: Čemu me kliče? Glej ga, kdo bi si mislil, res zna klicati. In kako vabi! Nehoté si Tinče zaviha rokave, razgali srajco in sezuje čevlje. Previdno stopi v vodo, mehek pesek se ovije njegovih gležnjev in se vrti okoli njih v kolobarju. In Tinče se sklone v nepoznani slasti in zliva iz prgišča hladečo vodo na vročo glavo. Zliva in zliva. In kolikor dalje zliva, toliko bolj se mu zdi, da se ne umiva sam, da se umiva vsa okolica okoli njega, da se umiva travnik in polje, da se umiva tiha gora nad njim in rahlošumeče lesovje. Vse, vse

se umiva in zadobiva drugo lice. Začudeno se ozira Tinče po še napol rjavem travniku, po jedva razoranem polju, po beli gori in po čudovito se smehljajočem lesovju. Kaj, ali res vse to živi in diha? In se meni po človeško in pripoveduje? Res? Dozdaj tega ni vedel. In kdo mu je povedal danes, sedaj? Odkod je prišlo hipoma to nenadno, to čudovito spoznanje? Ali je bilo potrebno zaradi tega velikega spoznanja, da so ga prej pretepli tovariši, ga sunili pijanega na cesto? Morda. Naj bo, kakor hoče, naj je prišlo od kjerkoli, tukaj je in on ga ne odganja od sebe. Ne odganja ga in ga ne bo odganjal. Mrena je padla od njegovih oči, ušesa so se odprla, oči vidijo, ušesa slišijo.

Kakor preroben stopa Tinče dalje. Solnce leze višje in višje, nebo je čisto do obzorja, nikjer najmanjšega oblačka. Povsod sveta tišina. Toda, čuj, kaj je to? Od desne. Kakor bi nekdo narahlo, komaj slišno vlekkel z lokom po ubranih strunah, ne po eni, po sto, po tisoč strunah. Kako to boža uho, kako . . . ne, to se ne da ne povedati ne popisati. Tinče obstane, a takoj krene s poti na desno. Po plitvem jarku polzi voda, a nad njo se v mehkem zavetju pod velikansko skalo blešči dvoje vrb v svojem predpomladnem svatovskem oblačilu. Mož in žena. Sto in sto čebel in mušic šumi in se suče okoli medenih mačic. Tinče gleda in misli. Kako so jih našle, čebele in mušice, ti samotni, tako oddaljeni vrbi? Kdo jim je kazal pot iz doline v goro, kdo jih zaznamoval? Kako se vse gnate po mačicah, zlasti po ženskih, potrošenih čez in čez z zlatimi sladkimi kapljami! Ali živita vrbi zaradi žuželk, ali živé žuželke zaradi vrb? Ali oboje, drugo zaradi drugega, življenje zaradi življenja? Kako so te učili v šoli veleučeni gospodje, Tinče? „O, o . . . in ne samo mene, tisoče in tisoče drugih . . . revežev,“ je pomislil Tinče. In mislil je dolgo in globoko, nizko sklonjen pred tem novim oltarjem spoznanja. In ker ni bil neumen, ker je podlaga njegove inteligence izvirala iz davnih časov, ko je neki njegov krvni sorodnik še predaval na neki vseučiliški stolici, je prišel Tinče nenadoma do vse drugih zaključkov. Ali se ni moral iz takšne šole zasejati materijalizem v vse sloje človeške družbe? Ali ni bila to posledica, da se je vsa mlajša generacija v umetnosti, v politiki in literaturi tako zakrknila, da ni videla in umela brezmejne dobrote in lepote, izvirajoče iz vseljubeče matere narave? Eno se prilagodi

potrebam drugega, cvet potrebam žuželk, življenje žuželk potrebam cvetja. — — —

Tako se je vršilo spreobrnjenje Hojnikovega Tinčeta. In danes sedi gori na „Ninivah“, sedi že dve uri. Noge še vedno bingljajo, glava je podprta z rokami in črni klobuk potisnjen na čelo. Velikonočni čas se bliža, Tinče začuti potrebo, da bi se izpovedal, izpovedal čez vse svoje dosedanje življenje, malopotrebno, malokoristno. Komu naj se izpove? Naj stopi k izpovednici, poklekne in potrka na prsi: Oče, grešil sem . . . ? Tu pred njim, pred njegovimi nogami se razprostira vesoljna kapela, moj Bog, koliko je oltarjev v njej, koliko svetinj in velikih nepojmljivih skrivnosti, koliko odseva lepote božje, koliko stopinj in odtiskov njegove roke in noge, njegove moči, ki čuva nad vsem tem neviden, a čuten, prevelik, da bi ga objela človeška pamet, prečist, da bi ga zapazilo človeško oko. Kdo bi seštel, kdo bi pojmil! Tu, tu je pravi kraj, tu hiša božja, kakršne še niso zgradile človeške roke, preslabe in nezmožne.

Tinče zdrkne s skale, pade na kolena in vdari s čelom ob staro korenino. Na njej mu počiva glava, vroča in razbeljena . . . vesoljna izpoved kipi iz njegovega srca. Aprilski dež pada na njegovo pelerino in na njegov klobuk, a skoro posije solnce skozi temen oblak, ki se je hipoma pretrgal na dvoje kakor morje, ko ga je zadela Mojzesova palica . . .

Tinče vstane in se zazre tja doli, kjer se beli njegova hiša, njegova podedovana hiša. Iz visokega dimnika se dviga in vije dim visoko v zrak, in se izgublja. Pred hišo je naprežen voz, na njem plug in brana z dolgimi železnimi žebli. Stari hlapec Tone nekaj privija in popravlja, se sklanja in dviga, a kmalu prime za vajeti in voz se pomika v reber nad vasjo. Bič poka, da se sliši navzgor, nekje na koncu vasi laja pes . . .

Pri ognjišču v kuhinji stoji mati in prestavlja lonce, ko pride Tinče domov.

„Ali si že lačen?“ ga vpraša. „Vsak čas bo kosilo, kar sedi.“

„Nisem lačen danes, mati . . .“

Pogleda ga skrbno od strani.

„Ali si bolan? Čakaj, malo kamilic izpij . . .“

„Ni treba kamilic, mati. Zdrav sem kakor riba. To se pravi, moje telo je zdravo.“

„Nekaj se ti je pripetilo, sin.“

„Res, nekaj se mi je pripetilo. Pa že davno, danes sem samo sklenil račune o tem dogodku. In ti računi so sedaj čisti in vsaj deloma pravilni.“

Mati ga zopet skrbno pogleda, nekaj se ji ne zdi v redu ob takšnem govorjenju sinovem.

„Strašiš me, sin, povej naravnost, kaj je.“

Tinček hodi nekoliko časa nemirno po kuhinji semtertja, potem se ustavi pred materjo ter vpraša:

„Ali sva sama? Ni nobenega v bližini, da bi naju mogel slišati?“

„Nobenega. Dekla molze, drugi so na polju,“ odvrne mati in sede na klop ob steni.

„Dobro.“

Tinče prisede k njej in začne:

„Kaj se vam zdi, mati, kdo od nas otrok je največ koristil naši hiši? Namreč prej, dokler je še živel oče? Pa po pravici mi odgovorite, mati.“

Mati se ni nadejala takšnega vprašanja. Ni vedela, kaj naj odgovori. V zadregi gleda v tla in molči.

„Vi vendar morate vedeti,“ sili Tinče.

Še vedno molk.

„Torej vam povem jaz, mati. Vidite, to je tako . . . nobeden ni bil koristen. Vsi smo kradli in raznašali, eden tako, drugi drugače. Še največ dobrega je morda storila Peternelovka, ker je bila najmanj časa pri hiši in se je zgodaj omožila. Vsi drugi smo pa še po njenem odhodu kradli kakor srake, vsak na svojo roko, vsak kolikor je mogel. Tudi jaz imam lep delež takšnih grehov nad seboj, za boga, jaz nisem kriv, ako se je navzlic temu premoženje vzdržalo. In vendar sem jaz tisti, ki sem dobil največji delež v roke, ki sem takorekoč pograbil vse, kar je količkaj vredno. Po krivici pograbil, mati. Pri zapuščinski obravnavi smo se topli in kleli, a vse ni nič pomagalo, vsi so bili podpisali že davno, da nimajo ničesar več terjati od hiše. Vsi razen mene. In odšli so s praznimi rokami, z onimi bornimi groši, ki jih je njim določil pokojni oče kakor v zasmeh, kakor bi jim za hrbtom jezik kazal. Ali me razumete, mati? Mislim da, mati.“

Starka ga gleda, kakor ga ne bi poznala, in maje z glavo.

„Kaj hočeš s tem reči? Menda se ti blede.“

„Dosedaj še ne, mati. Čakajte, da izgovorim. Kot pošten človek, kot potomec velikega

profesorja-strica, ki je bil vseskozi pravičen in človekoljuben mož, v počaščenje njegovega spomina, sem danes za trdno sklenil, da popravim to krivico hitreje kot mogoče. Vsak mojih bratov in sester dobi od hiše še po tisoč goldinarjev in stvar je končana, moja vest olajšana. Zame in za moje namene ostane še vedno dovolj.“

Starka skoči kvišku.

„Lepo si napravil, res, po bratovsko, samo to je križ, da bodo vsi te tisočake zapili predno se ti bodo utegnili zahvaliti,“ se roga mati.

„Ali jih nisem zapil precejšnje število tudi jaz, mati? In morda bi jih še danes in naprej, da ni prišlo spoznanje. Stvar je definitivno končana, že jutri se vse uredi, kar je potrebno.“

„Sin, razžalil si očeta v grobu in pljuvaš nanj. In mater, ki se je borila zate, pehaš skozi vrata.“

S suho roko si briše starka debele solze, polzeče ji po velih licih. A Tinče sede h kosilu in použije vse velike porcije z neusmiljeno velikim tekom.

Potem se zapre v svojo sobo in piše in piše — — —

Drugo jutro na vse zgodaj je Tinče vstal in napregel mlado kobilico. Peljal se je v trg, zglasil se pri notarju, in podpisal še dopoldne vse, kar je bilo potrebno, da se izvrši njegov trdni sklep. Vsak prej tako ogoljufanih je dobil zagotovljenih tisoč goldinarjev, oni ki so imeli otroke, so dobili še po vrhu za vsakega otroka po sto goldinarjev.

Ko se je to razvedelo, je Korel vidno oživel. A ni mu šlo v glavo.

„Tetete . . . tetete . . . Tinčetu so se zmehčali možgani,“ je blebetal v žganjarni in izlival vase frakelj za frakeljnom. Tudi drugi niso bili posebno hvaležni.

Tinčetova mati pa si je vzela to k srcu. Vso svojo ljubezen je bila svoječasno prenesla nanj, vse druge otroke je zanj opeharila, zanj je moža goljufala, zanj lagala. To njegovo dejanje je pa pokazalo, da ji je zameril nje greh, storjen nad brati in sestrama. In bolelo jo je, da ga ni več pogledala. Starost in žalost sta jo položili v grob še tisto poletje — — —

Poslej se ni Tinče več ganil od doma. Od ranega jutra do poznega večera je delal kot zadnji hlapec pri hiši. Delal na polju, delal v gozdu. Kratka, enostavna so bila njegova povelja služinčadi in delavcem, izgovorjena s skoro tihim,

prijateljskim glasom. A vse je šlo brez najmanjše hibe. Začetkom so se hlapci in dekletke drezali, delavci so ga pogledovali, kakor še nikdar nevideno čudo, češ, kaj to je gospodar, ko niti zapiti ne zna na nobenega, ko ne zna zakleti in se peniti, ampak samo molči in ždi in se smehlja. Ta se bo dal okoli prsta oviti, pri tem se bo dalo živeti brezskrbno in brezmiselno. In že prve dni so nekoliko dlje polegali pri kosilu pod hrastom in se razvedali. Toda samo par dni. Tinče ni rekel ničesar. Nekoliko oddaljen od njih je sedel, gledal jih in se smehljaj, dokler se jim ni poljubilo vstati. Ko so vsi drugi navadno že vstali, se je Jože Kovačev še nekoliko pretezal in obrnil na trebuh. Tako tudi četrti dan. Tedaj je pa pristopil k njemu Tinče in ga potrepal po rami: „Toži se ti, Jože. Kaj bi se silil, le leži, dokler se ti ljubi. Zvečer ti plačam, jutri in pozneje pa lahko ležiš doma na mehkejšem.“ Drugi so slišali in se ozrli. „Vsak lahko leži, jaz ne silim nobenega,“ je dejal Tinče vsem. „Jutri pa se bo vstalo od kosila točno ob eni, znamenje vam dam s tem, da vzdignem desnico kvišku. Vsak naj pazi na to znamenje, da ga vidi in ne zamudi. Tako, zdaj pa čvrsto na delo.“ Zvečer je Jože prosil, naj ga še pridrži, a Tinče ni odgovoril ničesar, samo izplačal ga je do zadnjega vinarja. „Ta je pa hudič s svojim milojernim glasom,“ so si mrmrali delavci, odhajajoči na svislj.

Tako je šlo odslej vse, kakor bi bilo namazano, nihče si ni upal ugovarjati, nihče zaostajati. In delo se je opravljalo samo in z lahkoto. Opravljalo se je pa tudi z veliko naglico, kakor bi se nekam mudilo.

In mudilo se je. Nekega jesenskega dne, ko je bila večina pridelkov že pospravljena, se odpelje Tinče na oddaljeno železniško postajo. Pozno zvečer se vrne. Na vozu pa sedi poleg njega mlad zagorel mož, zadaj rdečelična njegova žena z dvema napol odrastlima otrokoma. Veselo prhata konja, toliko veseleje, kolikor bolj se bližata domu.

Drugi dan razkaže Tinče tujcu svoje posestvo v bližini, tretji dan ono oddaljenejše. Četrti dan ga pripelje pred zbrano služinčad in delavce ter pravi: „Možje in fantje, žene in dekleta. Moja pot gre odtod, daleč gre in žal mi je, da vas ne bom videl več tako hitro. Bili ste pridni, vsak velika podpora meni in hiši, vsak vreden, da mu stisnem roko kot pravemu prijaju.“

telju. Hiša pa ne more ostati brez gospodarja, ker bi imela potem preveč gospodarjev in še več gospodinj. Najbolj zdravo je, da gospodari samo eden in gospodinji samo ena. Zato sem vam pripeljal tega moža, ki ga vidite že nekaj dni pri hiši in ki stoji sedaj pred vami. On vam bo gospodaril in ukazoval, on bo poslej oskrbnik mojega posestva. Ako ga boste poslušali, bo še dolgo vaše delo pri tej hiši in nihče se ne bo imel pritoževati. To sem vam hotel in moral povedati, ker je prva zamera boljša nego zadnja in ker je gospodar več nego hlapec in delavec njegov. Sedaj pa sedite vsi okoli mize, kakor sedite navadno, in pogovorite se med sabo, kar je komu pri srcu.“

Novi oskrbnik Matej Dobrič je podal vsakemu izmed njih roko in prisedel k njim. Tinče pa je pomignil dekli in odšla sta. Z velikim ključem je odprl klet, spoštljivo in svečano, z upognjeno glavo je prestopil temni prag ter prižgal svetiljko.

V kotu je stal pod velikim sodom brentač. Tja pristopi Tinče, odpre pipo in peneča božja kaplja šumi v razveseljeno posodo in prikipi do vrha.

„Tako, primi in nesi, da ne bodo žejni. Da se vrnejo še enkrat stari časi.“

Dekla odpre oči na široko in se čudi. Komaj dvigne težki brentač, a lepa misel ji da moč, in visoko ga dvigne čez prag.

Ko se vrne, stoji Tinče na stolu in si daje opraviti pri veliki gnjati. Z žepnim nožem prereže vez, vjame gnjat in jo poda dekli.

„Tako, primi in nesi, da ne bodo lačni. Do kosti naj oberejo, da bodo vedeli, kedaj se je poslavljaj gospodar. In nareži jim kruha, kolikor hočejo, in domačega sira.“ — — —

V tem ko vlada v hiši največje veselje, ko rdijo obrazi in se zbijajo šale, robate in kosmate, izgine Tinče iz nje. Njegova noga krene na „Nivne“.

Ko dospe tja gori, razpne roki kakor v blagoslov, a potem sede. Kakor začetka pomladi, se zavije sedaj v jeseni v svojo pelerino, potisne klobuk na čelo in upre glavo v roke. Njegove oči pa gledajo in gledajo, drobne nožice bingljajo.

Tako sedi dolgi dve uri. In težko je slovo. Drugi dan ga ni več videl v vasi — — —

(Dalje prihodnjič.)

Pomladna pesem.

Sladak je greb,
ko v nje očeh
zažge se kakor blisk poletja
in grud od sladkega razvnetja
kot morje tajno valovi,
če solnce žarko vanj žari.

Ne vem, kako, ne pojnim, kdaj
sem dvignil v svoj te naročaj,
in tvojih las
kipeči kras
razil po belem se rameni
kot zlati, vonjavi plameni.

Zastrla zvezde si oči,
da ne bi znal, kaj v njih gori,
odprla kakor roža cvet
si sladkih ust dehteči med.

Od tebe vonj gre omamljiv —
in sred poljan, sred bujnih njiv,
med žitom, travo, sred cvetic,
objela moč mojih mišic
je tvoje rožnato telo
s strastjo . . .

In vse je drhtelo
in vse je šumelo,
kipelo, gorelo
in pelo.

Življenja slast — sladak je greb
in vseokoli smeh na smeh,
vse solnce, zdravje, petje, cvetje,
še v njenem telesu, še v njenih očeh
žehti vse v kipeči, opojni nasladi,
prepaja, preveva vse sladko razvnetje
in vseokoli himna pomladi.

Ant. Batagelj.

Zadnji prameni.

Spisal Josip Kostanjevec.

(Dalje.)

II.

V prvi polovici oktobra smo. Nizko že stoji solnce nad prostrano furlansko ravnino. V zadnjem zlatu se kopajo Brda s svojimi smejočimi se vinogradi, letos posebno oblagodarjenimi. Od vseh strani udarja na ušesa jesensko življenje, iz ozkih dolinic in hrapavih jarkov, s položnih rebri in iz zasenčenih potov, iz vsake vasi in vsakega zaselja, nizko v zatišju se skrivajočega. Po vzduhu pluje to žrvljenje kakor sveže gorske sape, po okolici se razlija kakor bi pelo in vriskalo mimo tebe sto studencev in potokov.

V Brdih je trgatev, debele, kakor vosek rumene in mastne jagode so polne sladke rebule. Vozovi z brentami in brentači se šibijo po razoranih potih, nizko nad nje se sklanjajo veje kostanjev in iz orumenelega bodičevja gleda rjavoblesteči plod na stlačene jagode. „Pozdravljena, sestra rebulica, ji pravi, ti in jaz spadava skupaj. Ti se boš smejala in penila v čašah in vrčih, a jaz bom rumenel in dehtel s pisanih krožnikov. In starcu bo gorko ob tebi in meni, zasanjal se bo v davno preteklost, in vnovič bo oživel, da se bo zasvetilo njegovo čelo v pramenih pomladnega solnca. In mladeniču se bo otajalo srce, zahotelo se mu bode po ljubezni in po novem, iz sebe samega ustvarjajočem življenju. Stari mami z brezzobimi čeljustmi in s predivastimi lasmi se bo v tihi blaženosti ozarilo nagubano lice, a mladenki, rjavi in zagoreli, polnih, kipečih nedrij in polnih belih rok se bode zahotelo po njem, ki ga je vzljubila duša v tihih mesečnih nočeh, ko so cveteli prvi nagelni na nizkih oknih. Zahotelo se ji bode, nje roke se bodo nehote ovile njegovega tilnika, nje glava vdano klonila na njegove široke drhteče prsi. Oj rebula, rebulčica, kakšna čarovnika sva midva!“

Vozovi se šibijo in zibljejo dalje, izginjajo v vasi. Stari župnik sloni pri oknu, njegovi redki sivi lasje padajo na senca in se svetijo v pojejočih solnčnih žarkih, njegova ustna šepetajo:

„Dobro ste molili letos, vseč so bile vaše prošnje Gospodu, zato vas je oblagodaril kakor že dolgo ne. Pijte jo zmerno, rebulico, da bodo vesela vaša srca in ne pretežke vaše noge. In da vam Bog prihoduje leto ne zaklene vaših hramov in kleti s svojimi težkimi ključi.“

In župnik se obrne, pristopi k omari ter si natoči čašo še lanske rebule, ki se zaškri in zašči kakor roža. Spoštljivo jo nagne na ustna in vleče . . . vleče do zadnje kapljice. Ko položi čašo na mizo, razprostre roke in poklekne s čudovito pomlajenim in zamaknjenim obrazom. Peroti je dobila njegova duša, dviga se kvišku kakor ptica, dviga v hvaležnosti in blaženstvu, noseč molitve k prestolu, ki je od njega odvisna milost ali nemilost za ubogega črva . . .

Pred edino gostilno v Števerjanu sedi samotni gost. Nad njim se opleta stara vinska trta po široko razpeljanem latniku, izmed rdečkastih, globoko narezanih listov gledajo težki zreli grozdi, se upogibajo pod njimi letošnje mladice. Na malem vrtiču čez dvorišče cveto temnožareče georgine, naslanjajoče se kakor utrujene na leseno nizke ograjo. Od morja diha topel jug, na zvoniku se v črnih tropih zbirajo lastovke.

Pred gostom stoji vrč rebule in čaša, do polovice polna. V ustih ima dolgo svitlorumeno viržinko, v sivih kolobarjih se ovija dim preko visokega belega čela njegove odkrite, z gostimi kostanjevorjavimi lasmi okvirjene glave. Skoro do mize sega njegova skrbno negovana plavkasto bleščeča brada. Njegova obleka pa je precej ponošena, kravata obledela, z umetniškim vozlom malomarno zavezana.

„Lep dan, gospod profesor,“ se oglasi krčmar na pragu. „Takšnih nam je treba sedaj.“

Profesor puhne velik oblak dima iz ust.

„Vse bi hoteli imeti, kar izbirali bi si, vi krčmarji in kmetje,“ odgovori profesor. „Kadar je pri vas opasilo, tedaj mora sijati solnce za

stavo, da se bolj osušijo grla. Kadar je opasilo v sosednji fari, pa molite za dež, da bi ostali vaši mladiči v domačih beznicah. Če je pri vas slabo vreme in drugod solnce, tedaj pa pojete s Korošci:

Na Kranjskem solnce sije,
na Koroškem toča bije,
sveta Mohor, Fortunat,
vdar'ta še na Kranjsko plat.“

„Saj je res tako,“ se smeje krčmar.

„Pa če gre človek enkrat mimo vaše bajte in slučajno ne pade noter, tedaj mu tega greha ne odpustite tako hitro in mu pri prvi priliki prinesete na mizo zavrelice namesto kaplje božje. Tako na primer danes, ali je to vino, gospod Trpin?“

„Vi se šalite, gospod profesor, daleč naokoli ne dobite takšne pijače,“ meni krčmar in ga pogleda od strani, češ, morda je pa danes res siten.

„Vsak berač svojo malho hvali,“ de profesor in izprazni čašo.

Krčmar že ve, pri čem da je.

„Zakaj ga pa cukate, gospod profesor, če je za nič? . . . Ali naj ga prinesem še eno merico?“ vpraša in že odnese vrč, ne da bi čakal odgovora.

In profesor nalije, krčmar se smeje.

„Pa brez zamere, gospod profesor, zdaj vas že dolgo ni bilo pri nas, kaj smo se vam zamerali?“ vpraša krčmar.

„Kaj vas briga, jaz hodim koder in kamor hočem, ali sem vam kaj dolžan?“

„Preveč uljudni ste, gospod profesor. Gotovo učite v šoli matematiko, kali?“

Sedaj se zasmeje profesor.

„Vidi se, da nosite glavo s saboj, Trpin, zato skleniva za danes mir.“

Krčmar prisede na dolnji konec mize.

Pred njima se razprostirajo vsa valovita Brda, v zadnjem solnčnem zlatu se kopajoča, na levici pod njima se svetijo oddaleč stolpi, strehe in okna Gorice. V ozadju temni Panovec s svojimi starimi smrekami, izza njih se odkriva nizki zvonik kronberški, a više gori se sveti Trnovski gozd z belo vasjo v ospredju. Iz sinje dalje ju pozdravlja sivi Nanos, stari stražnik Vipavske doline, Pivke in Krasa tja čez bregove našega morja. Tik nad njima se beli gora Svetega Valentina, a za njo vrh Svete Gore, molčeč in sanjajoč o

boljših časih ljudstva, ki si je postavilo svoje domove pod njegovim vznožjem, ob bregovih Soče in dalje ob bregovih Save in Drave, ob obalah solnčnega morja.

Oba moža sta zatopljena v misli, oba molčita in strmita v to čudovito pokrajino, koder je s posebno ljubeznijo stopala noga stvarnikova, koder je neprenehoma blagoslavljala roka njegova v veliki brezmejni ljubezni. In zato je ta pokrajina ena sama brezkončna ljubezen in dobrot . . .

„Glejte, Trpin,“ izpregovori naposled profesor, „vedno in vedno me vleče sem gori iz prašnega mesta, sem gori v vaša Brda. Ako ne bi mogel priti samo en teden, bi se mi zdelo, da mi manjka vsega. Tako se je navadilo moje oko na te griče in holme, tako jih je vzljubilo moje pošteno kranjsko srce, da me nehote zanesajo noge ob določeni uri proti tej strani. A vselej, kadar pridem, se me loteva neka čudna, nepojmljiva otožnost. Ta čudovita lepota, prostirajoča se pred mojimi očmi, me navdaja s čudnimi, mučnimi mislimi. Zdi se mi kakor bi bilo vse to nekaj nestalnega, kakor bi imel priti nekega dne semkaj, pa bi videl, kako se je privilo morje do severnih hribov in pogoltnilo vso to pokrajino, ki je pod njimi. In to pridno ljudstvo, ki ljubi svojo grudo bolj nego svoje življenje, bega preplašeno med stokom in jokom in mora zapuščati domove, od nekdanj mu lastne.“

„Poznal sem starega Kocjančiča iz Biljane,“ ga prekine Trpin, „mož je bil star osemdeset let, ko se je pripetila nesreča. Sin je nerodno gospodaril, prodali so mu dom po lastni krivdi. Ko se je streznil, se je začel sramovati pred svojimi sosedi, zakaj še nikdar ni bilo slišati, da bi bilo šlo pri njih posestvo na boben. Ko mu je še žena žalosti umrla, je nekega dne izginil z otroci in starim očetom od doma. Nekam gori na Gorenje Štajersko je šel, da ne poginejo od glada, in vstopil je k premogarjem. Tam gori ga je srečala pamet in z njo vred tudi sreča. Poročil se je vnovič z neko premožno vdovo, gostilničarko in posestnico, pametno in dobro žensko. Hipoma je bil rešen podzemeljskega življenja in bede. Vsem se je dobro godilo. Gostilna je vsak dan bolj uspevala, posestvo se je bilo izboljšalo čez noč. Stari oče je moral sedeti s sinom in snaho pri eni mizi, najboljše kose je ona pokladala na njegov krožnik, najboljšega vina natakala v njegovo čašo. Starec se je bil pomladil, polno

ognja je postalo njegovo oko. Nadzoroval je delavce na njivah, hlapce pri hiši, a ko se mu je zljubilo, se je izprehajal po logih ob tihi reki, po šumečih in hladnih gozdih, v reber nad hišo se spenjajočih. Tako je prišla jesen, druga odkar so bili zapustili prvotni dom. In zgodilo se je, da je nekega dne snaha zapazila neko čudno vznemirjenost in poparjenost na starem očetu. Nobena jed mu ni šla več tako v slast kot prej, kosi so ostajali na krožniku, čaša je bila čestokrat nedotaknjena. Na vprašanja je odgovarjal nakratko, nedoločno, kakor da jih ne bi razumel. Ko je odhajal iz hiše in sta gledala sin in snaha v skrbeh za njim, sta opazila, kako se njegovo oko ozira po bližnjih holmih, kakor bi nečesa iskalo. Od holma blodi do holma, išče in išče, pa ne najde. In njegov hrbet se pri tem iskanju ključi, leze vedno bolj v tla. Ponoči se včasih nenadoma začujejo njegove bose stopinje, okno se narahlo zapre. Drugi dan se začinja vse iznova. Sin in snaha se molče z očmi vprašujeta, kaj se je zgodilo, a nihče si ne upa prvi izraziti misli o bližajoči se smrti, zakaj oba ga imata rada. Toda ni se bližala v tem hipu še smrt, rodilo se je bilo v starcu novo hrepenenje, neodoljivo hrepenenje po domačih vinskih lozah, po domačih holmih in vaseh, po nekdanji, za vselej izgubljeni, k srcu s tisoč koreniki prirastli grudi. Vleklo ga je na jug kakor lastovke jeseni, oči niso našle tukaj, po čemer so hrepenele. In neke noči, ko je jesenski piš stresal oknice in vrata po hiši, se je starec odpravil in odšel. Ni se zavil v kožuh, poletni jopič je oblekel in ni zapel gumbov, da je sapa hladila vroče prsi. Na glavo je potisnil slamnik, nekoliko postrani kakor fant, zavihal hlače ter stopal pokoncu v začenjajoče se jutro. Deset dni in skoro deset noči je hodil, zakaj ni si dal počitka. In ko je stopil na domača tla, je pokleknil in poljubil zemljo ter se je dotaknil s čelom. Nenadoma je vstopil v nekdanjo domačo hišo. Sami tujci so sedeli okoli nizkega ognjišča in se pogovarjali. Nihče ga ni spoznal, on pa je izpregovoril z visokim glasom: „Dajte mi, otroci, da sedem še enkrat na ognjišče, ki je bilo nekdanj moje, in prinesite mi vrč rebule in kos črnega kruha, svetle spomine na davnominole čase.“ Sedel je na to na nizko klop za panjem in stisnil hišni gospodinji v roko srebrni križevcec. In gospodinja je prinesla in prinesla je še zraven pečenega kostanja in sira. Starec je pil in jedel, jedel in pil in vmes izpraše-

val. Vse je hotel izvedeti, kako je rodila trta v vinogradu pri Dobrovi, koliko je bilo letos češenj, breskev in smokev, koliko se je zanje iztržilo in kam po svetu da so romale. Ko so mu odgovorili vse po vesti in resnici, je bleščalo njegovo oko v sreči in zadovoljstvu. Nastavil je na ustna zadnjo čašo, izpil ter vstal. „Zdaj pa grem še obiskat svoje stare prijatelje,“ je dejal ter stopil iz hiše. In zavil je proti cerkvi in zavil na pokopališče, zakaj vsi njegovi stari prijatelji so bili že tam. Ko jih je pozdravil vse po vrsti, Simčiča in Sfiligoja, Mariniča in Mikulina, Prinčiča in Fikfaka in še druge, tedaj si je poiskal med zadnjo jesensko travo svoj prostor. Z blaženim nasmehom se je ozrl še po domačem zvoniku in po nizkih hišah, okoliinokoli po braj-dah in po zahajajočem solncu. In je legel in je zaspal za vselej v nasmehu in zadovoljnosti . . .“

V tem hipu zavpije nekdo izza ogla:

„Dober večer, Trpine, aló!“

Gostilničar naglo vstane in hiti došlecju nasproti.

„Tukaj smo, stari gad, kako se imaš, ha? Kako letošnja rebula, kiselica, ha? In tvoja sirova gnjat, črvi v njej, ha? In tvoja punca, Tončika, zaljubljena, ha?“ bruha iz sebe novi gost, se smeje in stiska roko krčmarju.

Ko stopi korak dalje, zagleda profesorja. Čudovito naglo se ustavi njegov smeh, neka o-suplost šine preko njegovega zdravega rdečega lica. Toda samo za hipce in že se smeje brezskrbno dalje in proži desnico profesorju.

„Tudi ti tukaj, profesorè, ha? Kaj imaš, ha? Trpinova Tončka, jeli? Ha.“

„Sedi in molči, Hrast,“ de čemerno profesor. „Ali se tako pozdravljajo pošteni ljudje in znanci?“

„Saj sem vedel, korenina, da moraš nekaj imeti,“ pravi Hrast, polaga pelerino na razkavo klop ter sede nanjo. „Vsako soboto popoldne izgineš iz mesta kakor kafra in zastonj je vpraševanje po tebi do ponedeljka.“

„Tudi danes ostanem tukaj,“ meni profesor. „In ti, kam misliš?“

V tistem hipu si pogledata oba v oči kakor bi nečesa iskala tam notri drugi drugemu.

„Tudi jaz ostanem nocoj tukaj,“ odgovori Hrast umaknivši svoj pogled.

Profesor potegne močnejše iz viržinke in iz čaše ter umolkne. Na njegovem obrazu pa se izprehaja temna senca in prsti njegove desnice se

nervozno pregibajo kakor bi hoteli nekaj obtipati.

Po poti navzgor iz vinograda prihaja Tončka. Nalahko se ziblje v bokih, širokokrajni slamnik pokriva pol obraza, izpod njega se vidi samo okrogla jamičasta brada in dvoje polnih, češnjevordelih ustnic, napol odprtih, da se svetijo izmed njih drobni beli zobje kakor biseri. Ko stopi na stopnico, držečo na dvorišče, dvigne glavo in zagleda oba gosta, ki jo pozdravljata.

„O, o, o Tončka, ti cipresa z britofa, ti piška zlata, ha, ti srček iz repe, ki imaš oči tako lepe, tako majhne nožice, da prekosiš vse škrice, in jamico v bradi kakor rožni nasadi. O, o, o Tončka ti Tončkasta, ha,“ se veseli Hrast in ji privzdigne podbradek. „Pa če me poljubiš, zvestobo obljubiš, te vzamem domov pod zakonski svoj krov . . . pa . . . pa — bo prov.“

„Ov, ov, ov, gospod Hrast, nikoli Trpin ne bode vaš tast,“ se smeje Tončka in ga udari po roki. „Sicer pa šalo na stran, dober večer, gospod profesor, kaj vaju je prineslo sem gori?“

„Noge, duša zlata, cipresa z goriškega britofa, roža mogota, ti večna dobrot,“ nadaljuje Hrast.

„Posebno dosti nimajo nositi, gospod Hrast,“ se smeje Tončka, „vsak dan ste bolj špičasti, sam nos in ušesa so od vašega telesa.“

„Oj ti grdoba, ha, grdobasta, nič več cipresa, nič več roža in ne piška in tudi ne zlata miška, samo še hudiček peklenski, zafrkljiv nazarenski . . . o, o, o Tončka, grdoba,“ nadaljuje Hrast in jo vleče, da prisede.

„Oprostite mu, gospodična Tončka,“ pravi profesor, „odkar je čital Kurnikove pesmi, je ves iz sebe. Smel, predrzen, visokoleteč, zafrkujoč in nadahnjen, da dela čast svojemu mojstru.“

„Ako ti praviš, profesor, bo že res in nič ni laži vmes,“ dé Hrast skoro resno. „Po brdih bo tekal moj pegaz konjiček, ki je pohleven kakor osliček. Oj birt Trpin, postrezi enkrat tudi svoji hčeri, pri nas bo sedela in pila in pela.“

Tončka se nekoliko brani, tako zaradi lepšega, češ, da mora pomagati materi, ko je že pozno in treba kuhati večerjo, a pri tem vendar obsedi na sredi med obema. Profesor se nekoliko odmakne, njegovo koleno se je bilo doteknilo Tončkinega in nekaj električnega je šinilo iz njenega v njegovo. To mu je bilo sitno, zakaj držal se je gesla: izogibaj se izkušnje, dokler si še trezne glave. Hrast pa je svojo levo laket

neženirano položil na njeno desno in vtaknil vseh pet dolgih močnih prstov med njene drobčkane, skoro prozorne. In gledal ji je v oči.

„Tako se nisva zmenila, gospod Hrast,“ pravi Tončka in obrne obraz proti profesorju.

„Zmenila ali ne zmenila, tako bomo sedeli danes,“ odgovori Hrast. „Toda oprostite, gospodična Tončka, da sem vas tikal. Saj veste, tako so delali vsi naši pradedi in ker je zelo komodno, zakaj bi človek včasih ne priklical nazaj te lepe navade? Če bi ne bilo poljubov, bi sploh nikdar ne pil bratovščine z gospodičnami in gospemi. Tako pa, tako pa je vendar prenebeško, da bi se prostovoljno odpovedal temu ritusu iz samega spoštovanja do naših starih očakov.“

„Prezgodaj je še,“ meni profesor resno, „kaj namiguješ, Hrast? Bratovščina je sveta reč in se pije samo ob posebno vzvišenih in slovesnih trenutkih. Takšni trenutki pa ne prihajajo vsak dan in ob vsakem času. Kakor ptiči so, preletavajoči se nad tvojo glavo, ki se po njih zastonj izteza tvoja roka, kadar sami hočejo, sedejo na tvojo ramo.“

„Budalost, profesor, kaj čvekaš? Tvoja profesorska sentimentalnost te je zopet zapeljala, kakor zapelje toliko tvojih tovarišev, da se oženi z nataricami. Pijanosti je treba, profesor, samo pijanosti, in bratovščina je gotova . . . ne pa ptičkov-trenotkov.“

„Pomilovalen požirek tebi, Hrast!“ de profesor in potegne iz čaše. Potem pa pristavi: „Pa samo kadar je zraven dama, je tako lahkomišeln in žaljiv, drugače je še precej poštena hribovska duša.“

„Zato mu bodi odpuščeno,“ pravi Tončka.

„Amen!“ izpregovori Hrast in njegov živahni obraz se podaljša v samo nedolžnost in žlahtno preprostost.

Čaše zazvene, vsi trije trčijo in si gledajo v oči.

Tedaj pa plane Hrast kvišku, nagne glavo in nastavi roko na desno uho. Z dolenjega pota se začuje v tistem hipu pesem. Nekdo poje glasno in razločno:

„Pod trto bivam zdaj
v deželi rajskomili,
srce pa gor mi sili
nazaj v planinzki raj; —
Zakaj nazaj?
Nazaj v planinski raj!“

„Vrag naj me vzame, če ni to Strel,“ se obrne Hrast in napravi nevede strašno žalostno-neumen obraz.

Ko pogleda profesorja, se mu zazdi, da tudi na njegovih ustnih stoji vprašanje: „Ali je to slučaj, kali, da se zbiramo?“

„Saj se vendar nismo domenili,“ pravi Hrast. „In tudi če bi se bili, se ne bi mogli tako točno sestati. Vrag ga vеди, kako je to.“

Profesorjev in Hrastov pogled se vjameta, zdi se, kakor bi drugi drugemu hotela prodreti v dušo.

V tem se že bližajo stopinje pred hišo in v zahajajočem solncu se zaziblje dolgi Strel na dvorišču. Ko zagleda trojico pri mizi, se mu zašibe kolena in odpro usta. S palico udari na tla, da odskoči kamenje, pomenca si oči ter pravi:

„Ali sta vidva, ali nista? Ali lazita samo vajina nerodna duhova tod gori, ko ni potreba?“

„Midva sva,“ odgovorita profesor in Hrast hkratu.

Strel pristopi k Tončki ter ji poda roko:

„Klanjam se, dražestna Tončka, cvet vseh birtovskih hčera. Kakor vidim, sem prišel malo prepozno, prehitela sta me tovariša. Kujona.“

„Še sedaj te nisva klicala,“ zamrmra Hrast. Na tihem pa si misli: Pravzaprav nisem klical jaz nobenega in malo sitno bo, ko se bo treba jutri izmazati od njiju na tako važno pot, kakor jo imam pred sabo jaz, edini jaz, špičasti Hrast.

Strel pokliče merico rebule in prisede. Trpin prinese, si pomenca roke ter pravi:

„Tako je prav, to me veseli gospodje, da se zbere vesela družbica. Gotovo ste se domenili, da me počastite.“

Vraga smo se domenili, si mislijo vsi trije, a vsi trije molčijo.

„Rigam naj, namesto da bi govoril po človeško, če ne pride še danes kdo izmed naše navadne družbe sem gori,“ pravi Hrast. „Nekaj visi v zraku, kar vlačí skupaj. Vohamo se.“

In družbica vleče drug drugega, se smeje, šali in pri tem niti ne opazi, da se često menjujejo merice na mizi. Solnce leze za griče, čez gore zaveje hladnejša sapa.

„Aii gremo v sobo?“ vpraša profesor.

„Ne še, gospodje, zavijte se v svoje pelerine, počakajmo, da izide mesec. Mesečna noč v Brdih, pod latnikom, pri Tončki in pri rebuli, ali hočete večjega užitka? Izvolite, gospodična Tončka, mojo pelerino, jaz imam vročo kri, sem še

ves skupaj, ne zebe me,“ meni Strel in ogrinja Tončki svojo dolgo pelerino z veliko spoštljivostjo okoli okroglih ramen ter jo zapenja na prsih.

„Sedaj pa zapojmo, fantje,“ pravi Hrast, „da bo kaj slišati.“

Še ni dobro izgovoril teh besed, ko se pojavi pred mizo novi došlec kakor bi zrastel iz tal. Hrastu zastane beseda, a takoj prasne v buččeh smeh:

„Ali vam nisem pravil, gospodje? Vohamo se.“

Zraven pa si misli: Toliko bolje, če je eden več, lažje me bodo pogrešali jutri, lažje se jih iznebim.

Vsi po vrsti podajo došlecu roke, profesor pa ga predstavi Tončki takole:

„Vidva se potovo še ne poznata, zakaj ta gospod je še malo časa v naši družbi. Gospodična Tončka Trpinova, učiteljica, gospod Hojnik Valentin, zasebnik.“

To je bil nocojšnjega večera oficijelen del, ki je pa hitro minil in tako ni motil občnega razpoloženja, ki je začelo objemati družbico.

Hojnikov Tinče si je izbral Gorico za svoje bivališče. Gorica že sama na sebi, njena okolica, tamošnji narod, podnebje, še najbolj pa že iz otroških časov vcepljena simpatija do tega lepega mesta, vse to ga je prignalo semkaj. V tem miru, v tem solncu, po vipavskih, briških in kraških ognjiščih je hotel študirati obmejno ljudstvo, v njih vinogradih, vrtih, celo v kraškem kamenju se mu je videlo toliko poezije, da se izplača naselitev med njimi. Sicer se še ni odločil, česa naj se poprime, čemu naj posveti svoje življenje, a čutil je v sebi neko vrenje in kipenje, neko hrepenenje po popolnosti, ki jo odpre človeku samo vir svete poezije, ki jo nudi le umetnost svojim izvoljencem. Hotel je postati pesnik, velik pisatelj, rešenik svojega naroda. Za vsakdanje potrebe ima več kot dovolj, brez težkih skrbi se lahko posveti svojim idealom. Prve dni je iskal samo primerne stanovanja. Težko je bilo, tu je bilo premalo zraka in svetlobe, tam je dišalo po zatohlem in vlažnem, tu se je valjala v veži kopica kričečih otrok, tam so bile stopnice in veža pomazane od kokoši in golobov. In povsod samo razgled na ulico, na dvorišče, na gole stene nasprotnih hiš. Šele po dolgem iskanju je našel nekaj primerne v predmestju Sv. Roka, precej daleč iz središča mesta. Hiša je stala sre-

di zelenja med vrtovi in njivami, razgled na vse strani. Izbral si je dvoje sob, večjo in manjšo, odkoder se mu je odpirala vsa bližnja in daljna okolica kakor na dlani. Tu se je nastanil in uredil po svoje. Glede hrane je bil primoran, da si poišče gostilno. Tudi tu je iskal in tipal, a nazadnje je obsedel „Pri belem zajcu“, kjer se je seznanil s profesorjem Uršičem, Hrastom in Strelom, ki sta bila oba odvetniška kandidata, toda ne še z dušo in telesom, oba sta še lavirala in nagibala drugam. Ti trije so se videli Tinčetu idealni pri vseh napakah in mladostnih grehih. Pobratili so se, delali skupne izlete in načrte, kako bo vsak po svojih močeh koristil tlačnemu narodu. Pri tem so se zbadali, pikali in se šalili, vlačili prvoboritelje skozi zobe, risali njih karikature na mizne prte ter zlagali v svoji prešernosti verze na njih pleše, na njih dušne in telesne pohabljenosti. Imeli so vstop v vse boljše rodbine, ki so si jih lahko izbirali po svojem okusu. Tako so bili danes tukaj, jutri tam, povsod dobro došli, zlasti tam, kjer so bile odrasle domače hčere. Najčešče pa so zahajali k gospe Komavlijevi.

Gospa Komavlijeva je bila fina, vse razumevajoča, vse odpuščajoča dama. Bila je bogata, potrebovala ni od nobenega ničesar, a navzlic temu je ni bilo najmanjše ošabnosti na njej. Namesto ošabnosti pa ji je bila prirojena neka dostojanstvenost, ki je vsakega nehote držala v gotovih mejah. Poleg tega je bila navdušena Slovenka in povrh vsega še lepa. Tako je združevala v sebi vse lastnosti idealne ženske.

Nje mož je bil veleposestnik v Brdih, a je imel hišo tudi v Gorici na Solkanski cesti. Stanovala sta s soprogo nekoliko v mestu, nekoliko na posestvu, ne glede na letni čas, kakor se jima je poljubilo in zahotelo, ker je imel gospod Komavli na posestvu svojega oskrbnika. Pa bi sam tudi ne zmožel, zakaj bil je precej žalostna prikazen nasproti svoji ženi. Mlad bi še moral biti, imel jih je komaj štirideset, a izgledal je starikavo, hodil prihuljeno. Neka nemirnost je bila v njem, napeta nervoznost in vsled tega nezadovoljnost, ki jo je moral občutiti vsak, kdor je došel v njegovo bližino. Tega si je bil v svesti sam, zato se je zaklepal ob obiskih v svojo sobo ali pa izginil iz hiše na izprehod.

Gospa Komavlijevi je bil po prijateljih predstavljen tudi Tinče. Ko mu je prvič podala svojo roko in mu pogledala v oči, tedaj je začutil, da

se umika realnost od njega, da je zablodil nekam v kraljestvo sanj in samomučenja. Vsi štirje so bili zaljubljeni v gospo Komavlijevo, vsak po svoje. Profesor je videl v njej spasiljico goriških Slovencev, imel z njo tajne pogovore, razpravljal z njo načrte o združevanju in napredovanju, a navzlic temu so ga skelele nje velike žareče oči, da je bil po takšnih razgovorih često nezadovoljen in utrujen, nesposoben za vsako delo. S Hrastom se je šalila, a vsaka nje šala ga je zadela kakor mehka roka, ki je pognala in zabičala vso kri in toploto po njegovih žilah. Dolgega Strela je smatrala za dobričino in velikega idealista, ki ne hođi po tleh, ampak se giblje vedno v visokih zračnih sferah in plasteh, rijoč s plašnimi mislimi v svoje osrčje kakor krt v zemljo. Zato je z njim govorila najraje o mistiki, spiritizmu in drugih takšnih rečeh. Gledal jo je kakor svetnico, ni odmaknil od nje obraza svojih začudenih žejnih oči. In med vsakdanjim poslom, v gostilni, v tihi noči na samotni postelji, nikjer ni bil varen pred tem obrazom, pred tem duhom, zalotil ga je zavratno povsod ter izsesaval njegove bolne misli. Tinče ji je bil všeč, ker se ji je zdel čudak. V teh letih, mlad, življenja poln, pa se odpove udobnosti in nadvladi ter izgine in vtone v pozabljenosti in v samem sebi. Dobra, velikega življenja vredna kal se ne da tajiti v takšni duši.

Tako je bila ljubezen gospe Komavlijeve razcepljena na štiri studence, ki je od njih vsak tekkel po svoji strugi. In zato se je začelo dogajati, da so se vsi štirje le redkokedaj hkratu sešli pri njej. Vsak je hotel biti sam pri njej, vsak jo imeti za svojo dušo celo. Sčasoma ji je to postalo mučno, one veselosti, one začetne lahkomiselnosti in lahkote ni bilo več pri njej, dočim so se prijatelji lahko shajali drugod skupno in tako živeli svoje malomestno življenje kakor ga živijo drugi, bolj plitvi in površni ljudje. In gledala je in razmišljala, kako bi jih zopet enkrat imela vse skupaj pri sebi in jih ozdravila — —

Pozno v noči še gori luč pred Trpinovo krčmo. V pelerine zavite postave sede za mizo, Strel drži v rokah kitaro, postaja sentimentalen in poje stare, napol že pozabljene pesmi. Za njim poltihu pritrkavajo drugi. Tončka skoro sloini na Hrastovi rami, nje oči se v polutemi vlažno svetlikajo, tudi nje se loteva neka otožnost. Jutri bo zopet sama, vsi odidejo od nje, vsak odnese kosček srca, eden morda večjega nego

vsi drugi. Sama bo ostala ves teden, morda dva, morda tri in še več. In srce je tako polno, da bi počilo in vroča kri polje po žilah in peče kakor ogenj. Zavpila bi, oprijela se nekoga, bodisi kogarkoli, in ne pustila bi ga od sebe vse dolge dolge dni in še daljše noči brez spanca in pokoja. Prišla so leta spoznanja, namesto miru in vdanosti so prinesla razdejanje in strah pred prihodnostjo.

Strel se naenkrat dvigne in izpregovori:

„Takole je, dražestna Tončka in dragi prijatelji. Z vsako minuto smo starejši, če smo tudi pametnejši, ne vem. Pravimo, da iščemo resnice, a če slutimo, da se bliža, ji zatiskamo oči in zapiramo ušesa. Ker se je bojimo in trepečemo pred njo. Pravimo, da iščemo ljubezni, a če sumimo, da nam prihaja nasproti, smo nezaupljivi in jo odganjamo in suvamo od sebe. In vendar sloni ves svet na resnici in ljubezni. V vsaki stvari je resnica, v pšeničnem zrnu in v tajni celici cvetlični, v drobnem semenu gorčičnem in v onem, ki iz njega izrasteta hrast in smreka. V vsaki stvari je ljubezen, v drobni mravlji in črvi in v najrazvitejši živali. Celo v kamenu. Kako bi torej ne bilo resnice in ljubezni v človeškem srcu, ki je več kakor pšenično zrno in celica cvetlična in smreka in hrast in vse živali na cellem svetu? Tako vam povem, ne iščite torej resnice in ljubezni izven sebe, iščite jo v lastnih srcih in dušah in izginila bosta strah in nezaupljivost pred njima, spoznali boste vso njeno veličino in sladkost. Zakaj tako govorim, dražestna Tončka, mili prijatelji? Zato, da vas potrdim v

vaši veri v človeštvo, ki iz nje klije upanje in veliko spoznanje. V to ime napijem!“

Ko trčijo, vzame Strel zopet kitaro v roko, potegne po strunah in zapoje:

„En starček je živel tam v vinskih gorah, so djali, na lepem Dolenjskem: on pridno je držal kozarec v rokah, nazdravljaj je bratcem slovenskim. Pa prišla je ura, ločitve je čas, on prime kozarček in poje na glas: Oče nebeški, glej, še ta kozarček zdej, hvalo bom Tebi jaz vekomaj pel.“

„Vivat korus,“ vzklikne profesor.

„Oče nebeški, glej, . . .“

A Hrast profanira ta trenotek, ko se obrne proti Strelu, rekoč:

„Za fajmoštra bi bil dober, Strel. Velik in lep si, govoriti znaš lepo in peti, kaj hočeš še več? Ovčice bi jókale, grešnice stókale, in kozli in ovni poztali bi ‚bovni‘.“

Vse prasne v smeh in trči s Hrastom . . .

Krčmar je imel na razpolago samo dve postelji. Položili so z vsake žimnico na tla in že po polnoči plegli. Proti jutru pa so se vsake pol ure odprla vrata. In vsakokrat je izginil iz hiše po eden izmed njih. Ko se je zbudil Strel ob šestih, je opazil, da je Hrastova postelja že prazna, ko si je pomencal profesor oči ob pol sedmih, je videl, da sta izginila Hrast in Strel, a Tinče je natančno ob sedmih spoznal, da je ostal sam. In odšel je še on. Štirje studenci, vsak po svoji strugi.

(Dalje prihodnjic.)

Smrt!

Udarila je ob vse stene,
in mislil sem: zdajdaj se me oklene
s svojimi koščeni rokami:
smrt!

Saj je ta zemlja tako lepa,
od vseh strani me življenje oklepa,
bujno, sladko in vroče,
strastno, razkošno, prekipevajoče.

Vleče me nase, grabi me vase,
pije mi kri in žre mi moči –
vem, da omagam: a one sladkosti,
ki jih zaužil sem v šumeči prostosti
svoje neskončne lepe mladosti,
teb ne pozabim vse čase, vse čase!

Anton Batagelj.

Zadnji prameni.

Spisal Josip Kostanjevec.

(Dalje.)

III.

Profesor krene po levi poti navzdol. Nekoliko hladno jutro je, solnce še ni izšlo. Nebo je čisto jasno, sinjezamodrelo kakor nepregledno pšenično polje, vse posuto s komaj vzbrstelim mladim klasjem. Ob obeh straneh pota vinogradi, že obrani, z rjavkastordečimi listi, zamišljeni kakor starci, ki so že dovršili svojo nalogo, sedaj samo še sanjajoči in ob spominih živeči. Od juga prihiti samoteni oblak, sam samcat plove visoko nad holmi, podoben velikanski ptici. Jasno se črta glava z velikim zakrivljenim kljunom, se razločujeta pregibajoči se perotnici in se širi dolgi metlasti rep. Tu prisije solnce, zaiskri se glava, zasvetijo peroti, in rep se izpremeni v srebrnobelo ladjo, z zlatimi pasovi obrobljeno, v nedogled hitečo. Profesor gleda za oblakom, zazdi se mu, kakor bi mimo njega plula mladost njegova, vsa svetla in razžarjena, z zadnjimi klici se poslavljajoča. V tem hipu spozna, da je ono, kar se je v zadnjih dneh v njem izpremenilo, samo začetek umikanja iz kipečega solnca mladosti v začenjajočo se klavernost. Nemo gre za oblakom, in težke postajajo njegove misli v tem lepem, jesenskonedeljskem jutru . . .

Čudno. Kakor ob smrtni uri hiti mimo njegove duše vse dosedanje njegovo življenje od brezskrbnih mladih nog pa do današnjega dne. Vsi važnejši trenotki, vsi pomembnejši preobrati se jasno zrcalijo iz njegove mladosti kakor nenako porazdeljeni vzli na dolgemu motozu, kakor oddaljeni raztreseni otoki na morju. Vsi njegovi prvi boji zoper lahkomišelnost in površnost, vse njegovo poznejše stremljenje po popolnosti in po ciljnih življenja, vse njegovo strastnokipeče hrepenenje po velikih delih, po uspehih, vse se mu vidi zavoženo, ponesrečeno, pohabljenno. Kaj je storil v teh dolgih letih v korist svojemu bližnjemu? Ali mu je mogel dati kaj več kakor svojo ljubezen, veliko in solnčnočisto sicer,

a za splošnost malone brezpomembno? Mnogo jih je poslal po svetu, učencev svojih, nosečih s saboj deleže njegovega srca, seme njegove ljubezni. Velika bi že morala biti žetev, a namesto nje povsod golo strnišče z jesenskohladnimi sapaми. Kje tiči vzrok, odkod je prihrula toča, da je sklestila mlade kali, odkod je pridrevila povodenj, da je odnesla rodovitno plast? Sam stoji, glas vpijočega v puščavi, trst, ki ga že maje veter. Čuti da je zaman ves njegov napor, da je približavanje in naslanjanje na žensko samo posledica njegove klaverne onemoglosti. In nič ne oblaži tega dejstva, četudi je ta ženska velika, večja nego sto in sto njih, ki se delajo veliki, pa so samo sence svoje dozdevne velikosti. Pririli so se do oltarjev in do narodnih svetinj in sedaj mašujejo, a njih daritev je daritev Kajnova, zakaj njih obrazi so strasti zabrekli, njih roke nečiste in bogoskrunske. Zastonj kleči za njimi narod in veruje in upa, maše je konec, gospodje posedajo za obložene mize in so rdeči in veseli. S sklonjenimi glavami in plašnimi srci se razhaja ljudstvo. A ta ženska ima čiste roke, nje obraz žari v svetosti, njena daritev se je porodila iz velike ljubezni, iz neugasljive žeje po sreči naroda-trpina. Zato ga vleče k njej, pa naj je to res samo znamenje klavernosti in ubožno izpričevalo narodnim prvakom te dobe. Danes pa ga je gospa Komavlijeva povabila, naj pride k njej na nje posestvo v Brdih, in naj pride sam. In on gre, sluša kakor dobro vzgojen otrok, kar mu velewa mati.

Više leze solnce, rosa se sveti, od vseh strani se sliši zvonjenje, pritrkavanje. Nedelja v Brdih, jesenskosalnčna, nikjer več tako lepa in tako nedeljska! Profesorju se misli čudno predejo, njegovo telo začuti, kako se razširja po njem neka razkošnodobrodejna toplota, tako nekako, kakor bi stopal, prašen in utrujen, v mlačno vonjivo kopelj, vedno globlje in globlje. A

središče je vedno gospa Komavlijeva, toda sedaj že ne več toliko kot simbol utelešene narodnosti, sedaj že bolj kot lepa, ljubezni, greha in vsakovrstnih norih činov vredna ženska. On, ki so mu bile vse dosedaj znane žene in punce samo zrak, da je z lahkim srcem žvižgal mimo njih kakor mimo praznih kozolcev — tako se je namreč sam izrazil proti svojim prijateljem — je tu prvič v svojem življenju začutil nekaj, kar ga je vznemirjalo in plašilo, pa mu tudi kri bičalo proti srcu in v glavo. Vleklo ga je z neodoljivo silo v nje gorko, solnčno bližino, v vonj nje las in nje obleke, vleklo, da bi se s svojimi mrzličnožejnimi ustnicami usesal v bledobelo pol njenega lepega tilnika in nje rožnonadahnenih grudi. Toda nje mirnost, nje vzvišenost in nedotakljivost ga je zadržavala v neprekoračljivih mejah, njegova ljubezen se je razbijala med občudovanjem ideala in med poželenjem, nehotnim, z elementarno silo čezenj prihajajočim . . .

Izmed drevja, rumenolistnega, semtertje že napol golega, se prikaže v bregu vas. Nenadoma, kahor bi bile izrasle iz tal, se dvignejo začrnele hiše, se pojavi nad njimi varuh zvonik, resen starec z zamišljenimi očmi. Profesor stopa po edini poti navzgor mimo odprtih hiš z nizkimi okni, le tuintam ocvetličeni. Nad strehami se vije dim, belkastosiv, od jutranje sape razkosan, kakor bi krožila nad njimi jata golobov. Iz kleti diši po novorojenem vinu, v sodih kipečem, po vinskih tropinah, semintja po olupljenih posušeni čespljah. Iz cerkve se slišijo orglje in zategla pesem, takoj nato zvončkljanje, in skoro se odpro velika vrata, da se usuje iz njih pisana množica na veliki solnčni prostor pred cerkvijo.

Profesor se ustavi in opazuje. Tu zagleda kopico mladih ljudi, moških in ženskih, sredi med njimi obraz, ki se mu zdi znan. Da, obraz je znan, gotovo, toda kako pride ta znanec v čisto kmetiško suktnjo, v prave pristne briške hlače, v težke delavske čevlje ter pod ta staroveški širokokrajni klobuk, to mu je uganka. In vendar mora biti ta človek njegov sodeželan, nekdanji tovariš izza mladih nog ter poznejši sošolec na nižji gimnaziji, Trdan. Trdan je postal učitelj prav tisti čas, ko je bil on sam prvo leto na vseučilišču. Potem pa je nenadoma izgínil, nikdar več se ni prikazal v rojstni kraj, pravili so, da učiteljuje nekje na goriški meji in da je popolen samotar in puščavnik. Profesor do današnjega dne ni nikdar naletel nanj, a sedaj je

vse kazalo, da ga ima tako nenadoma pred saboj.

Pevci in pevke, Trdanov „zmešan“ zbor, kakor mu je sam rekel ob posebno slovesnih trenutkih, so morali biti danes posebno slabo razpoloženi in so gotovo hodili na koru drug drugemu na pot, zakaj Trdanov obraz je bil teman kakor odprta kašča in njegove roke so mahale v krogu kakor lačni klopotci. Pevci so drzali pevke s komolci in suvali drug drugega pod rebra, trdo stiskajoč zobe in s solzami v očeh, eni od smeha, drugi od prevelike nežnosti pedinih sunkov. Kakor štatisti, prihajajoči od ponesrečene glavne izkušnje, razposajeni in škodoželjni. Nazadnje se je pa videlo, da se je tudi Trdan ukrotil, zakaj povsíl je resignirano široko glavo in roke so mu obvisle ob životu kakor dvoje kratkih, debelih žrdi. In tako so šli mimo profesorja, ne da bi ga bili opazili.

Tedaj se pa odluči profesor od drevesa, pod katerim je stal v senci, in pristopi tik Trdana.

„Ali si, Fortunat, ali nisi? . . . Trdan?“

Trdan ga gleda, a se ne domisli tako hitro. Pri tem je obraz njegov zardel in poln težke zadrege. Nezaupno tipajo njegove oči za njegove pojme nezaslišano elegantnega profesorja od glave do pet. Glava se ziblje v tempu od desne proti levi ter išče in išče po kotih svojega spomina. Nazadnje se ustavi.

„Torej vi ste Uršič menda, gospod profesor Uršič, kali?“ izpregovori Fortunat ponižno in ne kaže nobenega posebnega veselja nad tako lepim svidenjem čez dolgo vrsto dolgih let. Na njegovem obrazu se vse bolj zazrcali kakor tiha žalost, morda po prošlih letih, morda po zgrešenem življenju in po ciljih, kakor ptice odletelih. Uršiča zazebe v srcu ob tem spoznanju, ob tem hladnem sprejemu, a ko pegleda natančneje v Fortunatove sive oči, tedaj je prepričan, da mora biti tako, da bi Fortunat nič drugače ne bil sprejel lastne matere. Profesor zasluti, da stoji pred filozofom, ki ve natančno, kaj sme zahtevati od reči in od življenja in da ne zahteva niti kaplje več, nego mu jo moreta dati. Zato mu poda roko z neko spoštljivostjo, ki je v čudovitem nasprotju z njegovimi spomini na nekdanjega Fortunata.

„Ne vikaj me, Fortunat . . . moja obleka naj te ne moti.“

Fortunat se zasmije.

„Vsakemu svoje, gospod prijatelj . . . dolga leta so vzela nekdanje pravice, pravice otrok.“

Kdo ve, ali ste še tisti kot ste bili, ali je vaše srce čisto in brez nečimernosti in bi se ne sramovali tikati človeka, ki je v meni, če bi vas gledale oči vaših prijateljic in slišala ušesa vaših prijateljev in vseh onih, ki je od njih odvisna vaša sreča. Le če ste ohranili poleg svoje učenosti in slave, poleg svoje visokosti in vseh družabnih goljufivosti v sebi srce otroka, imate pravico, da se povrnete nazaj v deželo prostosti in lepih sanj. Le tedaj bi mogel reči, razveseljen in ginjen do solz: „Bog te sprimi, prijatelj dragi! Do tistikrat, gospod prijatelj, pa vam je odprta moja hiša in vam je na razpolago vse, kar premoreta moja skromnost in revščina. Izvolite z mano na dom — zbogom, fantje-pevci in dekleta-pevke!“

Profesor ne more odreči. Ves presenečen in poln nasprotujočih si čustev stopa poleg nekdanjega tovariša proti šolskemu poslopju. Pod noge si gleda, tiplje se po čelu, po ramah in po prsih in pri vsakem potipljaju se mu zazdi, da je manjši in neznatnejši, da leze v tla. A nasprotno raste njegov tovariš v oblake in v nedogledno višičino iz svojih štorljastih čevljev, iz briške kamižole in hlač, njegov klobuk je visokopljujoč oblak z zlatoobrobljenimi kraji.

Tako prispeta do šole. Šola je majhno poslopje, staro in izprano od vetrov in dežja, na gorenjem koncu vasi ležeče. Na levici je takoj pritlično edina šolska soba, na desnici Fortunatovo stanovanje z dvema sobama, kuhinjo in jedilno shrambo. Na koncu veže vodijo v podstrešje skrite lesene stopnice, za poslopjem je šolski vrt z uljnjakom in z vrtno lopo, vso prepleteno in prekrižano z vinskim trsom.

Po kameniti veži odmevajo njune stopinje, v ozadju se odpro kuhinjska vrata in v njih se pojavi ženska z detetom v naročju. Fortunat izpregovori:

„Velika čast je došla tej hiši, žena. Poseča jo gospod profesor Uršič iz Gorice, ki ti ga tukaj predstavljam kakor je starodavni običaj in navada. Ti pa se spomni, kaj je tvoja dolžnost ob takšni redki priliki, in preštudiraj, kaj bi v takšnem slučaju storil tvoj mož, če bi bil še samec.“

Profesor se odkrije in prikloni, ona mu poda roko ter se z detetom obrne zopet v kuhinjo. Tako je bilo to predstavljanje končano naglo in originalno.

Trdan pelje profesorja v sobo, ga posadi za mizo, mu odvzame pelerino ter pravi:

„Klobuka ne odlagajte, potni ste . . . prosim, potprite za hipec.“

In odide iz sobe.

Profesor se ogleda. V sobi stoji dvoje postelj, vsaka posebe v svojem kotu, pregrnjena z bleščečebelom, ob robih čipkasto odejo, očitno samo ročno delo. Sredi sobe je podolgasta miza, na njej vaza z jesenskimi cveticami, travami in praprotjo, okoli mize štirje leseni stoli. V desnem kotu med obema oknomoma stoji svetla omara s steklenimi vrati, v levem pa železen umivalnik. Vse je silno preprosto in navadno delo vaškega mizarja. Nikjer po tleh nobene preproge, nobene zavese, razen krpe linoleja pred umivalnikom. A nikjer tudi najmanjšega praška, vse belo in prozorno, umito kakor jutranja trata. In nad vso to svetlo siromašnostjo plava neko razpoloženje, ki ga dostikrat zaman iščeš po razkošno opremljenih salonih. Solnčni žarki se izprehajajo v tropih po sobi, polna je svetlobe in življenja, polna domačnosti in vonja po dehteči svežosti.

Profesor se domisli, kako ga je pred četrte ure sprejel nekdanji tovariš. Njegov nastop izkuša, da bi spravil v skladnost z njegovo okolico. A to ne gre tako hitro, premalo ga še pozna, trebalo si ga bode ogledati še od raznih plati, tega čuduega kmeta, ki bi pravzaprav moral biti gospod. In profesor se sedaj spomni, da bi moral biti takorekoč razžaljen, ko je oni tako brezobzirno odklonil nekdanje bratovstvo. Česa išče torej v tej hiši? Pa že naslednji trenotek potlači to čustvo in sklene, da ostane on pri tikanju, tovariš naj se pa vede, kakor ve in zna in hoče. Bog ve, kaj se še vse izcimi iz tega novostarega poznanja, morda nastane celo iz veličastno zasnovane drame navadna farsa. Tako se vse meša v njegovi glavi in v srcu, in profesor je precej ozlovoljen. Povrhu ga še muči misel: Nikdar si ne odpustim greha, če sem zamudil samo hipec pri gospe Komavlijevi zaradi sentimentalnega pričakovanja nečesa lepega, kar bi moral vedeti, da ne pride tukaj nikoli. Toda, čakajmo za vsako ceno . . . morda pa vendar . . . toda čuda se ne gode več . . .

V kotu med obema oknomoma se v tem hipu čudovito zasvetijo šipe steklene omare. In profesor šele sedaj opazi, da se skozi te šipe bleste hrbti dolge vrste knjig. Dvigne se naglo, pristopi k omari in jo odpre. In njegove oči in njegove

roke božajo same stare znance iz davnih in iz komaj prošlih časov. Vsi se nahajajo tukaj, tesno drug pri drugem, v večnem prijateljstvu in večni slogi.

V vratih pa se pojavi Fortunat, obstoji, opazuje za hip profesorja, potem pa pravi:

„Povabim vas, gospod prijatelj, da stopite z mano na vrt . . .“

V vrtni lopi je stala okrogla lesena miza, danes belo pregrnjena. Na podolgovatem velikem krožniku je bila narezana lepordeča, sveže kuhana gnja, poleg nje kosi sira in bledorumenega sirovega masla. Ob robu mize je rumenel hleb pšeničnega kruha in zraven njega je ležal velik kuhinjski nož, češ, reži sam, kdor hočeš in kolikor hočeš. Na nasprotnem robu se je svetila steklenica rebule z dvema čašama. Vse je bleščalo, svetilo se praznično ter vabilo, da bi brez obotavljanja in pomisleka prisedel celo najrazvajenejši gost. Skozi rdečkasto, globoko narezano listje jesenske trte so plesali solnčni žarki in se lovili po mizi kakor veliki belozlati metulji.

„Malo zajtrka, da se priveže duša in segreje želodec,“ pravi Fortunat in odkaže tovarišu prostor ob presledku, ki je tvoril nekako okno v zeleni zadnji steni.

Ko se profesor ozre, vidi, da leži pred njim razprostrta vsa daljna solnčna furlanska ravan proti Vidmu, na desni pa gore, ki pod njimi umira od debla odsekana veja beneških Slovencev.

„Mrtvi so za nas, brez pomena, žalosten ostanek še žalostnejšega našega spomina,“ pravi profesor, zroč proti goram.

„Morda,“ odgovori Fortunat, „toda to še ni tako gotovo. Če ni ta veja popolnoma usahnila dosedaj, tekom toliko dolgih in težkih let, ali nima še dovolj sokov in moči v sebi, da bi se nanovo vcepila deblu?“

„Blaznost,“ pravi profesor skoro hripavo in se obrne od okna.

Fortunat ne odgovori ničesar, molče ponudi profesorju okrepčila in nalije čaši . . .

Ko se nekoliko okrepča in izpije čašo vina, ko se tako dobrodejno razlije po udih razkošnomehka toplota, tedaj potegne profesor iz žepa svoje viržinke in ponudi tovarišu.

Trdan odkloni, rekoč:

„Hvala, ne pušim, gospod prijatelj. Vendar moram priznati, da imam do viržink neko posebno spoštovanje in da so mi med kadilci samo viržinkarji simpatični. Odkod to izhaja, ne bi

vedel povedati, a zdi se mi, da od tega, ker je bil moj pokojni oče udan samo temu pušenju, umrl je namreč z viržinko v ustih.“

Profesor ne sili več, a Trdan se dvigne zopet za ped višje v njegovih očeh.

„Kolikor manj potreb, toliko bliže popolnosti,“ se zasmeje profesor in prižiga s slamico svojo svetlorjavko na koncu mize, dokler se ne pokažejo sivkasti dimovi kolobarčki na vrhu. Potem jo vtakne med zobe in se nasloni udobno na leseno naslonilo.

In kmalu pride pravo razpoloženje.

„Lepo knjižnico imaš, Fortunat, v enem letu ni zrastle na tako število zvezkov.“

„Preden sem postal učitelj, ni bilo še nobenega lista,“ odgovori Trdan. „Ko sem pa nastopil prvo službo, bilo je pred petnajstimi leti, tedaj je prišlo samoobsebi spoznanje, da se ne živi samo od kruha, pač pa tudi od besede, prihajajoče iz ust božjih, če se smem izraziti sveto-pisemsko. Tako je rastle knjižnica od meseca do meseca, v kolikor so dopuščale skromne razmere mesečnih dohodkov.“

„Poča oprost, Fortunat, nekaj sem opazil, kar se mi posebno čudno vidi. V knjižnici imaš samo slovenske knjige, niti ene nemške, italijanske ali drugojezične nisem zasledil. Kako naj si to razlagam?“

Fortunat potegne z roko preko širokega čela ter pravi počasi, poudarjaje vsako besedo:

„Dovolj so mi te in dovolj mi je, da izpolnujem svojo dolžnost nasproti naši literaturi. Majhna je in skromna, a vendar dobim v njej vsega, karkoli potrebujem zase, za svoj stan in za potrebe svojih ožjih rojakov.“

„Že, že, Fortunat, toda tajiti se ne da, da smo vendar še premajhni in da bi se nam ne trebalo učiti od drugih večjih narodov, na primer od Nemcev. Pa tudi od drugih. Potrebne so nam njihove publikacije, zlasti prirodznanske, tehnične in filozofske že zaradi tega, ker jih mi nimamo.“

„Meni ne, zakaj skromne so moje potrebe. Pa niti niso v prid našemu narodu, to trdim z vsem prepričanjem. Kolikor manj pride s temi dvomljivimi pridobitvami v dotiko, toliko bolje zanj. Čemu bi podpiral tujstvo, ki so ga že itak prepolne vse naše pokrajine.“

„Morda je nekaj resnice na tem, toda navzlic temu bi moral vsak izobraženec vsaj sam poznati moderne pridobitve, če hoče ljudstvo o

njih poučiti ali ga celo pred njimi svariti. Brez dokazov ti ne verujejo.“

„Da bi ničesar ne vedel o tem, se ne more reči. Naša šolska predizobrazba je že dovolj trdna podlaga, da si utegnem in znam vse te nove prikazni raztolmačiti. Da razumem, kaj mi pripoveduje cvetica ob poti in kaj mi šumi gozd v gori, kaj mi poje ptica v seči in brni čmrlija na cvetu, mi ni treba tuje prirodoopisne razprave, ki bi mi suflirala ter s tem profanirala moja najnežnejša čuvstva. Če bom kedaj videl, da bo letel na primer zrakovplov nad mojo glavo, tedaj si gotovo ne bom mislil, da ga nosi hudič ali da ga vodijo čarovnice, ustvaril si bom sam jasno sliko, kako je to mogoče. In filozofija? Koli kor manj, toliko bolje. Jaz priznam samo eno, in ta je: v prvotnost nazaj! Vendar pa občudujem velikanski napredek, ki ga je ustvaril človeški duh v zadnjih časih, dasi tega napredka ne zahtevam zase niti za svoj narod. Zakaj, tako vam povem, ne bodo dobri časi za nas, ko bodo po teh krajih švigali avtomobili in zrakoplovi, ko bodo ustvarjena žrela, ki bodo sipala na stote težka svinčena zrna kilometre in kilometre daleč.“

„Za boga, Fortunat,“ vzklikne profesor, „kaj pa ti poučuješ svoje učence, mlajše in starejše?“

Fortunat se blaženo nasmeje in ves obraz mu je razzarjen, ko odgovori:

„Učim jih ljubiti lastno grudo, učim toliko časa, da so vse njih srčne korenine globoko vanjo vrastle.“

„In nimaš med njimi izdajalca, oj Fortunat?“

„Nimam ga . . .“

Kaj sta oba moža še potem razpravljala, kdo bi vedel in mogel popisati tako natančno. Gotovo je, da se je profesor odpravil na svojo nadaljno pot mnogo pozneje, kot je nameraval izpočetka. In ko sta šla po vasi navzgor, so pred hišami posedali mladiči in mladenke s knjigami na kolenih, ob njunem prihodu vstajajoč in nemo pozdravljajoč s sklonjenimi glavami. A gori nad vasjo so hodili po vsakem vinogradu, po vsaki njivi in po vsakem travniku resni možje, tajno se pogovarjajoč z odpadajočim listjem, z grudo, na zimsko spanje se pripravljajočo, z orumenelo travo, v zadnjih akordih pevajočo. Sivo-sključen starec je gori na svetli jasi klečal na preperelem parobku, ves oblit od solnčnih žarkov, in je molil, z napol ugaslim pogledom, vprtim v vlažno se kadečo rodno prst.

Ko sta prijatelja dospela na vrh in se poslovila pri starem napol razpadlem znamenju, ko je Fortunat, stisnivši profesorju desnico, naenkrat ga zatikal, rekoč: „Upam, da se nisva videla zadnjič, moja hiša ti je vedno na stežaj odprta,“ tedaj je profesor natančno vedel, kdo da je Fortunat Trdan. In je vedel, zakaj se prijatelj brani tuje lažikulture in zakaj ima v desetih letih svojega zakona že šest čvrstih, rdečeličnih, kakor repa zalitih lepih otrok.

On sam pa nima nikogar, ne otrok in ne žene. Pri tej misli se spomni gospe Komavlijeve. Tudi ona nima otrok, a ona je omožena. Misli se čudno predejo v profesorjevi glavi, razgreti od jutranje pijače in od pravkar prežitih trenutkov. Sam sebe vprašuje, ali je še tisti, kot je bil snoči, in če ni, zakaj ni. Morda samo zaradi srečanja s pozabljenim, v sebe samega zaverovanim, prav vsled svojih ekscentričnosti samoljubnim ljudskošolskim učiteljem? Kaj pa mu je povedal novega, da ni že sam vedel, že sam davno prej pozabil, nego se je oni zavedal? In vendar, vendar, vendar! Posledica je, da je profesor sam s saboj še nezadovoljniji, da ga nekaj tišči in tlači k tlom in da mu ugasne celo viržinka med zobmi. A vedno in vedno stoji pred njegovimi duševnimi očmi tovariš Fortunat, njegova knjižnica, vsi mladi in stari vaščani, in zdi se mu, da sope vase vonj po sveži prsti, ki diha iz nje novo življenje brez konca in kraja. Vse je tako veliko, a on tako majhen, manjši od črva, ki leze čez pot. Solze mu stopijo v oči in on jim pusti, da kapajo na tla, s srčno krvjo posvečena.

Na poldne že stoji solnce, ko dospe profesor pred posestvo gospe Komavlijeve. Hiše niti ne opazi, dokler ne stoji pred vhodnimi, na dvorišče vodečimi vrati. Potisnjena je namreč ravno za oster ovinek, vsa zakrita v visokim drevjem in obrastla z gostim bršlinom, podobna graščini. Njegov prihod naznani na verigi priklenjeni hišni čuvaj, in gospa Komavlijeva že prihaja gostu nasproti z najljubeznivejšim nasmehom na kipečih, češnjevordečih ustnah. Profesor niti ne opazi, da je ta ljubeznivi smehljaj zavil v komaj vidno tančico hudomušnosti. Skloni se nad njeno desnico ter jo poljubi, ves zmešan, zardel kakor petošolec.

„Dobro došli, dobro došli,“ ponavlja gospa Komavlijeva ter ga vede v hišo. „Saj sem vedela, da pridete. Ah, to je prav, to je lepo.“

Pri tem ga opazuje od strani ter se razsipčno smehlja.

Profesor pozabi na vso dolgo pot, na vse, kar je doživel to jutro, pri srcu mu je hipoma vse veselo, vse praznično in vsak hip se zaloti pri misli: ves popoldan jo bom imel tako zase, sam zase . . . V tem prideta v vežo, iz veže po širokih položnih stopnicah v prvo nadstropje. Gospa Komavlijeva ga prime kakor nevede prvič v življenju pod pazduho. Najboljše vino ni še nikdar profesorja tako razvnelo kot sedaj ta topla bela roka. In njeni svetli lasje prav danes tako čudovito dehtijo kakor še nikdar. Ustraši se, ko se naenkrat zave, da je to roko pravkar tako tesno stisnil k svojim prsim, da jo je moralo zaboleti. Toda gospa Komavlijeva se samo smeje in stopa poleg njega brezskrbno proti veliki predsobi.

Povsod vse tiho, kakor bi bilo vse izumrlo. Ali je morda navlašč odpravila vsako pričo od doma? Navlašč, zaradi njega? Ne, profesor ne sme več misliti, pretoplo mu je, prenebeško . . .

Tu . . . naenkrat odpre ona vrata v sobano . . . profesorju zastane kri . . . obraz se nategne v neznansko idiotsko krinko . . . pri mizi sede vsi trije prijatelji, kolikor jih je bog dal, Hrast, Strel, Hojnik, in zaženejo strašanski, urnebesni krohot.

Ko se poleže ta prvi elementarni izbruh, se dvigne Hrast ter stopi s polno čašo profesorju nasproti, rekoč:

„Oj nisi, prijatelj, ti sam jo izkupil, glej, vsak izmed nas je blamažo olupil, prihitel je sam kot pisala gospa, namesto zdaj en'ga — pa štiri ima . . . hahaha . . . hahaha . . .“

IV.

Takoj je vse oživel po hiši gospe Komavlijeve. Vrata so se odpirala in zapirala, od povsod so se slišali jasni veseli glasovi. Stari oskrbnik je s svojo družino stanoval v pritličju, njegovi zali hčerki sta danes vsak hip izginjali in si dajali opraviti nekje zunaj, odkoder se je bolj videlo na visoko svetlo okno, za katerim so sedeli štirje prijatelji in tako lepo peli, da so jima oči poslušale in ušesa in usta gledala. Kadar je gospa poklicala eno, da s čim postreže, sta planili v sobo obe, in če je Hrast skrivoma uščipnil v razgaljeno okroglo laket starejšo tako ne-

sramno, da se je pokazala podpluta temna pega, ga je pogledala tako hvaležno s svojimi lepimi sanjavimi očmi, da bi jo bil uščipnil najrajši še enkrat, da je ni tačas izpodrinila mlajša sestra, ki je menda tudi hotela biti deležna te pogrešane dobrote. Že je Hrasta zopet zadržala roka, a tu ga je vjela gospa Komavlijeva s svojimi bistrimi očmi ter ga tako prisilila, da se je neprostovoljno skesal. A misli ni opustil, da sta ti puncu brhki in da bi se morda dalo tudi pri njima preživeti par sladkih uric. No, prilike ni bilo tistega dne, ker jih je čakalo novo iznenađenje, ki se ga nista nadejali niti oskrbnikovi hčerki, ki jima je pa štrcnilo grenko kapljo v današnje razpoloženje in nemirno pričakovanje. Kmalu popoldne je namreč pridrdral na dvorišče voz in gospa Komavlijeva je bila takoj pri njem. Štirje prijatelji pa so presenečeni skočili k oknu ter zabuljali tja doli.

„O hudiča, ha, gospa Komavlijeva nam je preskrbela neveste, ha. Natančno štiri so, za vsakega ena, ha. Oj ta nas lima, ha,“ hiti Hrast in sune Strela pod rebra.

„Katere so?“ vpraša Strel in iztegne svoj dolgi vrat, da bi bolje videl.

„Ali si slep? Ravno prave, tako ti povem, boljših ne bi nam mogla izbrati. Torej: Lina Laharnarjega, „ta debela“, Marica Žepičeva, „ta špičasta“, Tinica Kraljeva ali „sveder“, ha, in . . . in . . . ha, vruga . . . Tončka Trpinova, ha,“ vzklikne Hrast ter se popraska za ušesi.

V tem se že začne smejoče pozdravljanje od tam doli proti oknu in narobe, in Hrastu ugasne misel, ki je že bila na jeziku v podobi krepke zafrkacije. Namesto njega pa izpregovori Strel ginljivoesignirano:

„Usoda se nam približuje, gospodje prijatelji.“

Kakor bi iskale pomoči, izgledajo njegove oči in strmé zdaj v profesorja zdaj v Tinčeta, med tem ko že ropoče usoda po stopnicah in po hodniku in se reži in smeje v strah in grozo oskrbnikovih hčera. Profesor in Tinče se pa naenkrat umirita, prvi prižge celo novo viržinko, a drugi vjame muho, ki je bila sedla na beli prt pred njim, ter jo zdrobi med prsti.

Tako pričakujejo, vsak po svojih zmoglostih vdano, prvega naskoka.

In že jih je sobana polna.

„O, o, o, tako torej, grešniki, kar na tihem izginejo iz mesta, da bi jih zastonj iskal z lučjo

po kletih. V tem, ko me doma nepridipravo zehamo, pa se gospodje zabavajo pri lepih gospah in jedo in pijo in niti sanjati se jim noče, da so tudi drugi potrebni zraka in solnca in lepih besedi," cvrči Lina debeluška, oddajajoč površno jopo kavalirju Hrastu.

„Lepše od lepih besedi, so vaše črne oči," citira Hrast in mežika Tončki.

„Ta špičasta" si izbere Strela ter mu ponudi roko in vse, kar drži v njej. Sentimentalna je bolj od prve, in Strel se ji zdi prikladnejši za nje namene.

„Zahotelo se nam je, da moramo nekam to lepo nedeljo, in tako smo prišle semkaj," pravi počasi in zateglo. „Gospa Komavlijeva nas že dolgo vabi. Med potjo smo pobrale Tončko, ki je sama jokala doma."

„Ali vas ni gospa Komavlijeva danes še špecično, prav posebno vljudno povabila?" vpraša Tinče pohlevno in zre nad vse nedolžno pod mizo.

Gospa Komavlijeva se glasno in zvonko zasmee. Ko vidijo druge, da je že vse izdano, pravi Marica resignirano:

„Pa naj bo, a Tončka res ni vedela ničesar."

Potem posedejo, Lina k Hrastu, Marica k Strelu, a „sveder" in Tončka se uvertata z neko sveto jezo me profesorja in Tinčeta, čakajoč, da se tehničar sama nagne proti nemu ali drugemu. In tako postane vse veselo, da je zadovoljna gospa Komavlijeva, in da pozabijo vsi moški na prvotni egoistični namen današnjega pohoda.

Profesor začne pripovedovati, kako je danes potoval od Števerjana do tukaj ter opiše s pestrimi bojami svojega nekdanjega tovariša Trdana. Pripoveduje v pol šegavem v pol resnem tonu, a iz vsega brni neka nova struna, kakršne ta družbica ni še čula.

„Koliko? Šest otrok?" vpraša gospa Komavlijeva in se zamisli. Nje oko strmi nekam v praznoto, ustna podrhtevajo v kotih komaj vidno.

„Revež, kam bo z njimi," vzdihne Strel in sentimentalno poboža s svojim pogledom Marico, ki se nehote odmakne za spoznanje od njega.

„Vsi bodo kmetje ali pa rokodelci, ali pa oboje," meni profesor. „Trdan si ne da izbiti iz glave, da je inteligenca gnila in da gnilobe ne potrebuje v družini in da je ne potrebuje narod. In toliko naj jih bo, da si pribore vso zemljo in da kamor pridejo, prinesejo s saboj slovensko misel in besedo, ki jo vcepijo novi grudi in vse-

mu, kar poganja iz nje. Celo zrak mora biti ves prežet od nje, da se ne zanese po njem puhujanje in bolezen."

„In ta človek ni pesnik?" vpraša Tinče melanholično.

„Šest otrok, pomislite ljudje božji," javka Strel, ali ga ne bode ta ali oni opeharil za njegove ideale, ali pa morda celo vsi, da se zrušijo nad njegovo trudno glavo vsi velikopotezno zasnanjani načrti?"

„Mož je trden v svoji veri in njegova vzgojevalna sila je velika, ker sloni na ljubezni," odvrne profesor in njegove oči se molče srečajo z onimi gospe Komavlijeve.

Čez nekoliko časa, potem ko so vsi izpili požirek na Trdanovo zdravje, izpregovori gospa Komavlijeva:

„Gospod profesor nas je zadovoljil s pripovedovanjem svojih dogodkov na današnji jutranji poti. Kaj pa drugi gospodje? Ali so hodili z zavezanimi očmi po naših dolih in brdih, ko je sijalo solnce in se je gibalo vse, kar leze ino grede? Na dan z doživljaji, nič ni tako brezpomembnega, da ne bi zapustilo kali dobrote ali pa slabote."

Tedaj se oglasi prvi Hrast.

„Tako se mi je že spomin obrabil, da kmalu bil bi res pozabil, kaj danes se m' je pripetilo, da skoraj bi me b'lo ubilo."

„Pusti enkrat rime in govori pošteno, kakor se spodobi," ga pikne Strel in pogleda zmagoslavno po družbi.

„Ej, prijatelj, rima, lepa božja štima, kdor porabiti jo zna, več kot zabavljanje velja," odgovori Hrast in sklone glavo proti sosedinji Lini. „Toda, poslušajte! Ko stopam po ozki stezi med vinogradi, pravzaprav med raznim trnjem in robidovjem, ki te vinograde ograja in brani pred razno tatinsko golaznijo, tedaj so bile moje misli lepe in visoke, lepše in višje kakor samo sinje jesensko nebo. Dvignil sem se nad svetnike in nad angele, bil sem bog, in božjo moč in mladost sem čutil v sebi. Kdo mi je torej enak, kdo čez mene? Vsa ta lepa okolica, to lepo jutro, solnce božje in vse nedeljskopraznično zvonjenje se je tako čudovito skladalo in ujemalo z mojo notranjščino, da nisem čutil kamenja pod nogami, niti mehke, od rose vlažne zemlje. Zrastla so mi krila in nesla so me kakor ptico, proti

zlati zarji letečo, visoko v zraku svojo zahvalnico pevajočo. Vse je bilo moje, vse je ležalo pred mojimi nogami, vse ustvarjeno zaradi mene in mojega veselja. Tu naenkrat pripluje vran, teman in črn kakor noč, grdo zakraka in mi prekriža pot. Iz za nasadov ob potoku se prikaže človek in me opazuje. Ko se mu vidim dovolj znan, to se pravi, kadar spozna, da sem jaz res jaz, se mu skremži obraz, da se vidi kakor mokra cunjica, stopi k meni in me prime za perotnice, češ, dovolj si se nalezal, sedaj hodi po krščansko, to je peš. In res začutim noge pod saboj, zakaj zašibile so se v kolenih in zatrepetale kakor krojaču, ko je zagledal rogatega polža. Tedaj ga spoznam tudi jaz, bil je naš stari klijent, in nekoliko mi odleže. Toda v tistem hipu se spomnim na veliko nevšečnost, ki je pa ni časa dalje razpredati, zakaj mož je že tik mene in vpraša: „Vi ste tisti dohtar, ki ste pri dohtarju?“ „Jaz sem dohtar, ki sem pri dohtarju,“ odgovorim ponižno. „Vi ste torej tisti slepar, ki ste pri sleparju?“ se mi zareži in pokaže svoje močne zverinske zobe. „Jaz nisem tisti slepar, ki je pri sleparju, jaz sem pošten človek, ki ljubi vse svoje rojake Slovence z enako ljubeznijo in jih ne izkorišča, tudi Bricev ne. Torej, odstopite, da grem dalje svojo lepo pot,“ odvrnem in se delam popolnoma mirnega kakor bi sedel pri materi za pečjo. Oni se zakrohoče. „Ti pošten? Kakor koš naših sosedov za mojim hrbtom. Ti in tvoj dohtar. Zakaj sem izgubil pravdo? In zakaj sem plačal še po vrhu, da sem bil črn kakor mavra? Zato ker si ti za nič in je tvoj dohtar za nič in ker sta oba sama lakot in ker oba tako nazarensko ljubita vse Slovence. Čakaj, ne bo škodilo, če ti malce potipam žilo.“ In res si pljun v roke, v močne velike roke z orlovskimi kremplji. Bože mili, urda bo, si mislim. Toda v tistem hipu se začujejo nekoliko nižje drugi glasovi, mož stisne pesti na hrbet ter jo naglo ubere v reber. — To je moja povest, če ni lepa, je vsaj poučljiva.“

„Ta možakar ni bil Trdanov učenec,“ pripomni Tinče.

„Zakaj ne? Morda pa vendar, le pomisli natančno,“ odgovori Strel, a globlje se ne spuščata in umolkne.

„Komu na zdravje naj trčimo sedaj,“ vpraša Komavlijeva, „gospodu Hrastu ali mojemu rojaku Bricu?“

„Obema,“ odloči profesor. „Oba sta jo izkupila, in vsak po svojem zasluženju. Torej, prosit!“

„Prošt ta kaplja!“ vikne Strel in zapoje:

„Koljkor kapljic, toljko let,
Bog mu daj na svet' živet'.
Živio advokatski stan,
ž njim bo kmalu kmet obran.“

Vsi pojo za Strelom, vreščeci ženski glasovi silijo visoko do stropa, doli pomagata oskrbnikovi hčeri in škilita navzgor z velikim hrepenenjem, kedaj ju zopet pokliče gospa Komavlijeva. Morda se pa kdo od gospodov izmuzne iz sobe in jima pride delat kratek čas.

Ko se poleže šum in odzvene čaše, izpregovori zopet gospa Komavlijena svečano:

„Prav in dostojno bi bilo, da nam sedaj pove svojo povest gospod Strel.“

Strel se prikloni proti predlagateljici, se odkašlja ter nategne ovratnik, ki mu je očitno preozck. Potem sklene roke na prsih, da tičita oba palca v telovnikovih žepih, obrne oči proti stropu kakor kura, ko pij: vodo in njegova široka usta se odpro počasi kakor lina, rekoč:

„Prosim, pripravite se.“

Vse oči se obrnejo v njega, a ko zagledajo nebeškoneumni izraz njegovega zaripljega obraza s povešenimi trepalnicami in z nosom, skoro brade se dotikajočim, prasnejo vsi v smeh in ne morejo nehati. On pa jih gleda nedolžno kakor novorojeno dete ter čaka. Potem pa pravi:

„Nasmejali ste se dovolj, gospoda, zdaj se pa še naposlusajte. Torej imel sem v svojih mladih letih, to se pravi, pred nedavnim časom, prav ljubeznivega, vsega spoštovanja vrednega prijatelja Matijo Žaloba. Matija že samo na sebi ni bogve kako imenitno ime, Žaloba je vsaj karakteristično, a oboje skupaj je predstavljalo fanta, ki je bil vse prej nego neumen. Da, brihten in prefrigan je bil in namazan z vsemi mazili, kolikor jih je premogla njegovega očeta slavnoznan lekarna. Največ je pa menda pokradel staremu zlahtnega mazila za kurja očesa, zakaj včasih ga je vendar mučila kurja slepota na možganih. Tako na primer, kadar je prišel s ženskami v dotiko. Imel je službo pri železnici, ki mu je donášala toliko, da se je pošteno preživel in mu ni bilo treba delati dolga po gostilnah. A dasi je lahko jedel za dva in pil če treba za tri, vendar ga je vrag motil, da bi se bil rad oženil. Neko

posebno hlepenje je prišlo vanj po zakonskem stanu, zlasti od tistega dne, pravzaprav od tiste noči, ko je trubaduril pod oknom županove Johance, ki je bila v pomladnih nočeh zamaknjena in ni čutila, če so prihajali fantje po lestvi v njeno čumnato. Tedaj so mu fantje prerahljali kosti, in od tistega dne je sklenil, da zatre vse svoje nezakonsko poželenje in da se vda samo ljubezni, ki ima poštene namene in poštene pripomočke v dosego teh namenov. Županova Johanca ga je torej potrdila v veri, a k očetu županu vendar ni šel, da bi mu odpeljal ta greh od hiše.

„Kam blodiš, prijatelj?“ zavrne Strela profesor. „Kako je tvoje negodno gobezdanje v zvezi s tvojo današnjo potjo?“

„Prijatelj profesor, moje gobezdanje ni šolska naloga in jaz nisem profesor, da bi jo popravljaj. Kakor šumi studenec samoobsebi skozi cvetice, ki mu obrobljajo pot, a tudi skozi praprot in koprive in trnje, tako teče beseda pravemu pripovedovalcu. Ne samo cvetice so lepe in koristne, tudi praprot in koprive so potrebne, in celo trnje nam podkuri ogenj, da se ob njem segrejemo,“ odgovori patetično Strel.

„Celo trnje nam ogenj podkuri,
a ko prijezdi na belcu svet' Juri,
zapojejo v gozdu spet ptice,
vrag vzame naj trnje, jaz imam cvetice,“

citira Hrast in dame mu pritrujejo in se smejejo.

„Sicer boš pa videl, prijatelj, da je moje negodno gobezdanje vendar nekoliko v zvezi z današnjim mojim izprehodom,“ pravi Strel. „Moj prijatelj Žaloba se je hotel po sili oženiti. Prebredel je vso Vipavsko dolino, zašel je celo v Rovte nad Idrijo in v Žiri ter od tam v Poljansko dolino, premeril je ves Kras od Nanosa do Slivnice ter potegnil čez Istro ravno črto do Učke, odkoder se je vrnil v Bistriško dolino prav tačas, ko je imela burja največje število mladih. V Vipavi je bil zaročen trikrat in je popil pri vsaki zaročitvi najmanj vedro onega od zida. In njegova ljubezen je tam trajala natančno toliko časa, kolikor sta trajala pijanost in maček skupaj. Potem se je poslovil. Prva mu ni znala prav pripraviti njegove najljubše jedi, mehko kuhanih jajec, in je imela povrhu vsega veliko rjavačnikasto bradavico na nosu. Druga mu je ob naj-svečanejšem trenutku, ko je namreč z velikim dopadanjem mislil na obistno pečenko s krom-

pirjevo solato, začela govoriti skozi nos in je neestetično pljunila pod mizo. Tretja ga je nekega jutra na tešče vščipnila, da je zbesnel kakor bi bil obseden. V Rovtah nad Idrijo je bil zaročen samo enkrat in prav tako tudi v Žirih. Rovtarični oče mu je na zaročni dan postregel z neko vrhovsko zavrelico, Žirovčanka ga je pregnala od hiše s prismojenimi postrvmi. V Poljanski dolini se mu ni v tem oziru pripetila nobena nesreča. Ni se mogel zaljubiti, ker je dišalo narrečje cartanih Poljank preveč po idrijskem, plagijatstva pa ni imel preveč v čisli. Sicer bi dekleta sama na sebi še bila, samo na železnico in na muhe železničarjev bi jih bilo težko privaditi. Na Krasu bi bil kmalu štirikrat resno ponesrečil, in sicer v Koprivi, v Komnu, v Škrbini in v Sežani. Teh štirih vasi dolgo ni mogel pozabiti. V Koprivi je bil dvakrat oklican in tamkajšnji učitelj Felicijan je že napravil v potu svojega obraza kilometer dolgo pesem na veselo poroko. Kar se tretji teden prikaže v vasi stara ljubezen nevestina, trgovec Joža Kalar, ki je natančno na dan prvih oklicev navlašč zaradi Žalobe obdovel, da mu je štrečno zmešal. S solzami v očeh se je nevesta poslovila od Matije, rekla mu je „zbogom, pa ne zameri, Joža ima večje pravice,“ in mu obrnila hrbet. In tisti dan je točil tudi Žaloba, pa ne solz, ampak kraški teran v gostilni pri Zegi in nazadnje je bil tako dobre volje, da je šel in zapel svoji nevesti podoknico.

Strel je prenehal, ker je sodil po obrazih, da je dolgočasen. Hotel se je rešiti tako, da je povedal nekaj kratkočasnejšega o svojem junaku Žalobi.

„Žaloba je kmalu potem zaupal prijateljem, da je zadel v Komnu žensko terno. Toda spet nesreča. Nekega dne pred poroko sedi čisto sam v železniški pisarni za vrati, ki nosijo napis 'Stationschef'. Ko ga misel na to vzvišeno ime vprav z električno silo dviga visoko pod oblake, tedaj se ta vrata nebeška kar hipoma odpro in pred gospoda 'načelnika' Žalobo stopi mlad tržaški gizdalin z zavihanimi hlačicami, drobno paličico in monokljem. Žaloba misli izpočetka, da je možakar stopil s stenskega koledarja, ki ga je zadnjič videl pri komenskem brivcu. A že drugi hip se mora prepričati, da stoji pred njim resnično živ model iz tržaškega zaledja. In ta model potegne kakor blisk hitro iz žepa revolver ter ga nameri proti presenečenemu Žalobi. In zraven vpije: „O ti, o mi, o ti, o mi“. Matija ugane, za kaj gre,

in med zdihljajem izpregovori odločno: „Rajši ti, rajši ti“. Model se priklone, mu poda smehljaje roko, rekoč: „O mille grazie, savevo che la se un buon bimbo.“ In se obrne in odide. Čez mesec dni se je odpeljala Komenka v Trst.

V Brdih ga je naposled dohitela usoda. Ko sem namreč danes potoval po tej sveti zamlji in je prestopila moja noga posvečena tla kozanska, sem stal naenkrat pred Matijem Žalobo. „Pomagaj mi, prijatelj Strela,“ mi je rekel. Pozabil je namreč, da se pišem pravzaprav Strel. „Pomagaj mi in napravi me nevidnega, napravi iz mene zračni balon ali lastovko, kar hečeš napravi, samo da izginem in me ne vidijo.“ — „Kaj pa je, o Matija, o Žaloba!“ — „Ženo sem pripeljal tustu nazaj, zame ni . . . prečudna je in prežlahтна, oj tako žlahтна, da je ne morem več žaliti s svojo navzočnostjo. Pa tast je noče, tašča tudi ne in ona tudi noče. Po sili mi jo hočejo zopet oprtati in opazujejo vsak moj korak, da se ne morem ganiti. Pomagaj, Strela!“ — Resnično

sem videl, kako gledajo za njim vsi domači in vsi sosede in sosede. In revež se mi je smilil. Prijel sem ga pod pazduho in sem rekel na glas: „Spremi me maice, Matija, če si tako dober.“ Tako sem ga odpeljal. Na vrhu se mi je ves ginjen zahvalil, nato se je zagnal z vso močjo po poti navzdol in bežal, bežal. Če bo resnično ubežal svoji usodi, vam povem drugi pot, če boste hoteli poslušati.“

Strel je poplaknil grlo.

„Malo predolgo je bilo,“ pravi profesor. „Sicer pa nisi napačno pripovedoval in videti je, da tiči nekaj pisateljskega v tebi.“

Gospa Komavlijeva pravi:

„Hvala lepa za to pripovedovanje. Sedaj bi moral povedati svojo povest še gospod Hojnik, pa rajši jo priliranimo za pozneje. Ako vam je ljubo, pojdimo na zrak in na solnce ter si oglejmo naše vinograde in posestvo.“

In vstanejo in odidejo.

(Dalje prih.)

Fantazija miru.

Prišel je glas in je zazval mrliča.
In vstali so: Kdo nas iz spanja kliče!?

A glas je bil kot krik junaka v boju:
»Pozdravljeni na razvalinah veka,
ki zgodbe svoje pisal je s krvjo!
Ta hip se bije dan z nočjo —
vstanite speči, čujte nas!
Dajte roke nam — zdaj je čas...
Mi mladi smo, ki ste nas vi rodili,
ne matere — vi sami, vi
s krvjo ste lastno nas pojili!
Mi pesem smo, ki jo je bol spočela,
smo himna sile, himna dela —«

In preko trat, po gorah, po doleh
je završelo kakor v dneh,
ki si iskal je poti naš planet.

A v hrup in šum je dalje vabil glas:
»Vstanite speči, razumejte nas!
Mi smo ponos, ki vsemu se upira,
iz vekov v veke se ozira
in sam si kuje svojo pot!

Ker mi smo Bog moči in svobode in
veličine,

ki se rodila je in ne izgine,
ker nosi v sebi voljo vseh vekov
in silno voljo milijonskih let!
Mi smo stokratno sanjan cvet,
ki ste ga vi zaman iskali
in v setvi besni mu življenje dali —
vstanite zdaj, pogledjte plod!«

In vstali so in z votlimi očmi
strmeli so v nerazumljive dni...

In mir je legel na vso zemljo širno
in mir med vstale okostnjake:

»O, blagoslovljeni, vi mladi in pojoči!
Tako smo sanjali mi, v smrt idoči,
s krvjo varili, z jeklom smo kovali...
In kar skovali smo, to vam smo dali —
o, blagoslovljeni, vi zmagujoči...
Mi gremo zdaj, mi pojdemo domov.«

Ivan Albrecht.

Zadnji prameni.

Spisal Josip Kostanjevec.

(Dalje.)

V.

Malo sitna reč je, če sestoji družba iz četvero gospodov in petero dam, zlasti kadar se prirejajo izprehodi ali izleti. Za mizo, v salonu že še gre za silo, a zunaj mora biti ena za peto kolo. Peto kolo bi pa pravzaprav moralo pomagati samo tedaj, če se katero izmed štirih polomi ali pokvari. A tu je ravno narobe. Najraje se dogodi, da hoče pomagati tam, kjer ni potrebe, najčešče v najneprikladnejšem in najkočljivejšem trenutku. Kakor ščuka je, če jo vržeš med mlade postrvi. Poleg vsega pa je vredna odkritosrčnega pomilovanja. Danes je morala vlogo petega kolesa prevzeti Tinica Kraljeva. Ko je videla, s kakšno naglico, s kakšnim temperamentom se je znala polastiti Hrasta prijateljica Lina in je med tem opazovanjem priposestvovala tudi že Marica Strela in Tončka Tinčeta, se je ugriznila v ustna, zavrtela na peti ter bi bila najrajša pokazala jezik celi družbi, če bi se bilo spodobilo. Tako je pa samo za trdno sklenila, da hoče vsekakor danes zaslužiti ime „sveder“, ki so ga ji nadeli zlobni jeziki do sedaj tako po nedolžnem. In z veliko spretnostjo potlači pravično jezo v svojem srcu ter se s solnčnojasnim obrazom pridruži profesorju, ki je hodil z gospo Komavlijevo. Pri tem pa ne izpusti iz vida svojih tovarišic, vidi vse, kar je na desni in levi, ima celo na hrbtu oči, in nje živci se gibljejo kakor živo srebro, če ga raztrešeš po mizi. Vsak grm, ki ji zakrije Strela in Marico, bi s sveto jezo zažgala ali pa posekala, vsak ovinek, ki za njim nenadoma izgineta, bi s smrtnim zaničevanjem odgriznila, in dolgi jesenskozagoreli živi plot, ki ju bo vsakčas za dolgo skrila nje jastrebjim očem, bi vrgla po tleh. Čemu so na svetu plotovi, ovinki, grmovje in kar je še takšnih brezkoristnih, samo za jezo nedolžnega srca ustvarjenih reči. Vraga, to peče, to je neprijetno, da sedaj ne vidi, za Strela ji še ni toliko, a da ne vidi še Hrasta in Line, te hinavke. Gotovo se sedaj za plotom poljubujeta!

In odlušči se od profesorja in gospe in v par skokih je pri njiju. Vidiš, res je, Lina je vsa razžarjena, nje debeli okrogli obraz izgleda kakor rdečkastorumena pomaranča, nje očesci kakor dvoje ogeljcev, ki jih je mati pomela izpred peči. Hrast pa, oj ta Hrast, je tako nesramen, da se še smeje in s tem smehljajem odkritosrčno in brezobzirno kaže, kako je bilo pravkar lepo in nebeško. Čakaj, ne boš več tako hitro, ne iznebita se me tako kmalu. „Kako je, Tinica, ali je profesor predolgočasen?“ vpraša Hrast in dregne Lino v komolec. Oba se zasmejeta. Tinici šine kri v obraz. V zadregi povese oči, Hrast pa neženirano položi roko okoli Lininega vratu ter stopa z njo dalje, kakor bi ne bilo nobenega zraven. Tinica se obrne in čaka z ožarjenim obrazom, kateri par se prikaže sedaj. Prihaja pa po stranski poti Strel z Marico. Držita se za roko, Strelov dolgi vrat je sklonjen nad njeno glavo, da je videti samo njegov klobuk. In Strel ne vidi nič in ne sliši nič, kakor divji petelin, kadar poje, in se bliža prežeči Tinici, ki stoji nepremično in molče kakor kip. „Oj ljubim te, bolj te ljubim, bolj . . . oj Marica, bela golobica, bolj . . . poglej mi v oči, o Marica, ti grlica,“ poje Strel polglasno in gladi Maričin podbradek. Tedaj se pa zavrtla sveder nenadoma v sredo med oba. „O, o, o, častitam, častitam k zaročitvi. Draga prijateljica, čestiti gospod Strel, kako je to nenadoma prišlo, kdo bi si mislil, čestitam, čestitam.“ In po sili jima stiska roke in se dela vso srečno. Strel pa gleda kakor levi razbojnik in ne ve prvi hip, kaj se je zgodilo. Potem pa vikne poltiho skozi trdo stisnjene zobe: „Preneumno . . . sakrament, Strel, zdaj si jo izkupil.“ Vse poslednje moči zbere, da se pomiri ter izpregovori resno in glasno: „Nadejam se, da te zaroke takoj ne raznesete, gospodična Tinica. Dobro bo, če ostane med nami.“ — „O, saj veste, saj veste, samo ob sebi se razume,“ odgovori Tinica ter se jima pridruži. — „Ali ne bi hoteli neko-

liko pogledati tudi, kaj delata gospodična Tončka in Hojnik, gospodična Tinica?" vpraša Strel polilevno čez nekoliko časa. Toda Tinica presliši vprašanje in ostane še precej časa pri njiju. Šele ko ne izpregovori nobeden izmed njiju več z njo, se zavrti zopet na peti in se postavi na stražo kakor prvič. Precej dolgo je bilo treba čakati, od nikoder ni nobenega. Ta zamuda gotovo tudi nekaj pomeni. Tu nekaj zašumi, zaslišijo se stopinje — o nesrečne oči — res prihaja Hojnik s Tončko, toda vsak hodi ob drugi strani pota in oba se vedeta tako leseno, kakor bi hodila na eni strani preslica, na drugi pa motovilo. Poleg vsega nosi Tinče klobuk v roki. Torej prav zares, nesrečne oči! Tukaj bi bilo predolgočasno, tu vmes se ne izplača, da bi se uvrtila Tinica. Pozdravi ju torej in pusti mimo sebe. Še ozre se ne za njima. Tako zopet srečno prijadra do profesorja in gospe Komavlijeve ter se jima priklopi.

Še precej visoko stoji solnce, ko se zbere vsa družba doli v najnižje ležečem vinogradu gospe Komavlijeve, kakor je bilo prvotno domenjeno. Na zahodni strani vinograda je nekaka terasa, vsa solnčna in jesenska, ob spodnjem robu posajena s samimi paradižniki. Še so polne rastline zelenih, napol rdečih in popolnoma zrelih svetlih plodov, tu in tam že odpadajočih in napol gnilih. Na gorenjem koncu je velika stara smokey, zavzemajoča ves široki kot, in na njej še vse polno majhnih rumenkastosvetlih, mastnih smokvic, sladkih kakor med. Kakor čebele po cvetovih, planejo vsi po smokvah in veselo je gledati, kako drug drugemu pripogibajo veje in izmikajo in kradejo najzrelejše in najslajše. In si jih mašijo v usta ter se zraven dražijo kakor otroci. Strel stoji z razkoračenimi nogami pod drevesom in golta in zveči s polnimi usti. K njemu pristopi Hrast, oponašajoč njegovo stajo, utrga smokey, jo vtakne v usta, požre in se pogladi po prsih.

Ko se že ni nobenemu več ljubilo trgati, predlaga Hrast, naj posedejo in poležejo po tleh. In ne da bi čakal odgovora, raztegne svojo pelerino po rumeni suhi travi. Kmalu sedi in leži vsa družba na teh novodobnih blazinah. Nekateri leže na hrbtu in gledajo v bele oblake na nebu, drugi se obrnejo na stran, spremljajoč s svojimi očmi božje solnce na njegovi poti za milost božjo. Dame sede, zdi se jim, da je bolj spodobno, samo Tinica se zlekne v vsej svoji svedričasti dolgosti poleg dolgega Strela in kaže svoje fino

oblikovane litke izpod belega čipkastega spodnjega krila. In solnce sije ter se smeje v obraz vsem in vsakemu.

Tedaj pa izpregovori gospa Komavlijeva:

„Sedaj in tukaj v krilu svete matere prirode naj nam pripoveduje gospod Hojnik svojo današnjo povest.“

Tinče se skloni na desno laketi in nagne glavo proti gospe Komavlijevi.

„Pokorim se vašemu povelju, dražestna gospa gazdarica. A če bo moja povest skromna in slaba, kakor so skromne in slabe moje pripovedne sile, tedaj upam, da mi oprostite vi, kakor tudi vsa druga velecenjena družba.“

In potem začne:

„Ni še dolgo, odkar bivam v teh krajih, in samo parkrat sem bil v teh Brdih. Ne poznam torej ljudstva, ne skupnega in ne posameznega človeka. Nisem naletel na nobenega Trdana, kakor prijatelj profesor, nisem občutil nobenih krempljev blizu svojega obraza in se nisem srečal z nobenim Žalobo, kakor prijatelja Hrast in Strel. Samo v cerkev sem stopil doli v Šmartnem, po dolgem dolgem času danes prvič. Prav v tistem hipu se je pojavil na leci star sivolos mož, tamkajšnji župnik. Ves razorani obraz s košatimi sivimi obrvmi in velikimi mladeniškoživahnimi očmi je bil ožarjen z jutranjo zarjo, ki je lila skozi okno naravnost nanj, ter se je svetil v ljubezni in ponižnosti. Ko je odmolil in prečital evangelij, se je naslonil z životom na lecin rob in nekoliko časa molče zrl po cerkvi, kakor bi se hotel prepričati, ali so prišli vsi, kolikor jih je nosilo v sebi njegovo srce. In potem se je začel meniti z njimi, čisto po očetovsko, čisto po domače. Kaj bodo delali jutri, kaj pojutrnjim, kaj ves teden od ponedeljka do prihodnje nedelje. In za vsak dan in za vsako delo in opravilo vsakega dneva jim je vedel svetovati, kako naj ga opravijo, da bo obrodilo dober sad in da bo povzdignilo njih gmotno blaginjo. „Vse pa, kar delate, delajte v božjo čast in poleg začasnega tudi v večni blagor svoj, amen.“ Tako je končal in odšel. Še nikdar nisem slišal tako veličastne propovedi in tako v svoji preprostosti neizbrisno učinkujoče. In spomnil sem se na svojo kranjsko domovino in težko mi je bilo srce, da bi se razjokal . . .“

Odnekod se v tistem hipu začuje godba. Vsak čas se pridrvi val zvokov navzgor in hiti mimo njih, ki se hipoma dvignejo in poslušajo.

„Na vasi je danes fantovski ples,“ pravi gospa Komavlijeva.

„Ha, pojdimo tja doli, ha, časa imamo dovolj, ha, morda še kaj doživimo,“ se razvname Hrast.

Lina mu takoj pritrdi in za njo tudi druge. Profesor meni, da bo prepozno za domov, toda tudi on se vda, ko mu gospa Komavlijeva razjasni, da lahko razpolagajo z njenim vozom in s parom čilih konj, ki ne bodo po poti doživljali nobenih romanov, ampak tekli svojo pot kakor nobeni drugi v Brdih.

„Še prehitro boste doma,“ pristavi pomenljivo in pomigne proti mladim gospodičnam.

Odpravijo se torej tja doli. Na velikem dvorišču so stali brjarji in na hodniku vaše krčme se je nastanila domača godba. Bilo je živahno kakor v mravljišču, kadar ga razmečeš s palico. Vse se je vrtelo, vse naokoli. Vse je bilo razpaljeno, nikjer ni bilo videti utrujenosti, plesalo se je na življenje in smrt. Pa nikjer ni bilo skakanja in onega kmečkega topotanja, vse je šlo nalahko in z neko prirojeno eleganco, ki s redko zapazi celo na boljših plesih.

„Plesati pa znajo, Brici,“ pripomni profesor.

„Oni ne plešejo, oni plašejo,“ pravi Hrast.

„Ali mi ne bomo prav nič?“ vpraša Lina.

„S fanti se treba pogoditi, sicer nas naženejo.“

„Kdo posreduje?“

„Kdo neki, če ne gospa Komavlijeva.“

„Prav rada,“ se oglasi ta, „toda plesati morate vsi štirje z vsemi štirimi, razen mene.“

„Ne z vsemi štirimi, gospa milostiva,“ se šali Strel, „z obema nogama!“

„Ha, joj, joj ha, slab dovtip, Strel,“ vpije Hrast in išče z očmi Tončko.

Pa oprijela se ga je v tistem trenutku že Lina ter se z nedosegljivo spretnostjo oklenila njegove roke.

V tem je že gospa Komavlijeva posredovala pri starešini fantov in res izposlovala za svoje goste poseben brjar.

Tako so jo zaplesali. Med gospodičnami je najslabše plesala Lina, tako da je Hrast na tihem klel in iskal pomoči, med gospodi se ni posebno izkazoval Tinče, ki je skakal kakor razposajen krojaček in spravljaj v obup svojo plesalko Tončko. S profesorjem je Marica že izhajala za silo, dasi se je držal trdo in ravno kakor metlin držaj, Strel in Tinica pa sta vsaj po svoji dolgosti

in po medsebojni zaročniški skrivnosti spadala skupaj.

Okoli tega brjarja se je nabralo največ ljudstva, mladega, starega in najunljajšega. Vsak se je hotel prepričati na lastne oči, kako gospoda pleše, kako se zadrži in vrti. In bilo jih je mnogo razočaranih med njimi. Mislili so, da mora biti spočita in sita gospoda nadvse gibčna in prožna kot žoga, da mora znati plesati kakor sami angelci pred nebeškim tronom, da se niti noge ne dotikajo tal in izginjajo izpred oči kakor operotničeni spomini. Namesto tega pa ti cokljajo in štorkljajo, kakor bi nosili na cente težka bremena, in zadevajo drug ob drugega.

Hrast zagleda v svoji veliki stiski med razveseljenimi gledalci tudi starejšo oskrbnikovo hčer. In ne pomišlja dolgo, vest ga kar nič ne opominja, da bo zagrešil nad svojo plesalko čudovito netaktnost in da si nakoplje morda nje sovrašтво za celo dolgo življenje. Z enim samim dolgim korakom je pri oskrbnikovi, odloži Lino z besedami: „Oprostite, gospodična, tudi tukaj me nekoliko veže dolžnost,“ ter pograbi nad vse razveseljeno, počaščeno in hvaležno oskrbnikovo izmed radoznale množice. In ta pol kmetica pol meščanka pleše kakor vrtalka, vsa njena obilnost je izginila, lahka je kakor pero in poleg vsega se še njene kipeče prsi tako hrepeneče in rahlo naslanjajo na njegovo levo srčno stran. Ko mu lahka debeluška še stisne s pomenljivim pogledom vroče prste, ji zašepeče:

„Kje me počakaš . . . počakate?“

„Ob pol osmih za vrtnimi vrati,“ odgovori ona in oko se ji vlažno zasveti, kakor bi se v njem utrnula solza.

Potem pa plešeta dalje, omamljena in brez zavesti, kakor bi bila čisto sama pod božjim nebom . . .

Tončka vrti in ravna Tinčeta z vsemi nerazžaljivimi pripomočki, da ga obdrži vsaj kolkortoliko v taktu in da ji ne odleti na rob plesišča. Težko je s takšnim človekom, kadar bi imel biti lahek, je težek in narobe. Pri tem pa ne pozabi na Hrasta, opazuje vsako njegovo kretnjo in vsakokratni izraz njegovega obraza ter ugane z ženskim instinktom, kaj se je pripetilo med onima dvema. Za hipec stisne ustnice trdo skupaj, toda že tisti hip strese trmasto svojo lepo glavo, kakor bi hotela otresti raz njo pepel, ki je od nekod padel nanjo, in sklene, da mu povrne to brezobzirnost. Že še pride čas, vse se

maščuje na svetu. Med tem pa izkuša ogreti tudi Tinčeta in če mogoče privedi ga do spoznanja, da tudi nje čari niso, da bi jih človek zametal.

In Tinče res gre sčasoma vase in naravnost ginljivo je, kako izpočetka plašno stisne nje goroko roko.

Poseben duh razposajenosti in lahkomišelnosti je danes zašel med goste gospe Komavlijeve. Plesali so štiri, pet, šest plesov do popolne utrujenosti. In vsak je držal svojo prvo plesalko, prav po fantovsko, in ni hotel menjati. Kako sta med tem Strel in Tinica razmotrivala kočljivo Strelovo zadevo z Marico, o tem ni mnogo znane, pač pa se je že tisti dan izkazalo, da ni posebno hudo, zakaj Strel je začel naenkrat z vso močjo tiščati svojo plesalko k sebi. „Saj nisi več huda, Tinica?“ — „Nate, Strel . . . kako neki, vse še lahko popraviš.“ In Strel je popravljal, kolikor se je dalo, sebi v pokoro in Tinici v zaščeno.

Tudi za profesorja se ni izšlo vse nalahko. Marica je imela že izdavnica piko nanj in se je danes izpozabila s Strelom samo zaradi izpremembe in pa, ker je bila sila. Resno bi bila mislila samo tedaj, če bi bila prepričana, da se Strel ne šali, kar pa nikakor ni bila niti v najkočljivejšem trenutku, ker je vedela, da je Strel v takšnih rečeh navihanec in da je imel danes samo svojo sentimentalno urico kakor vobče vsake kvatre enkrat. Zato je koncentrirala vse svoje misli na eno točko, kako bi iztisnila iz molčnega in sicer nepristopnega profesorja vsaj toliko, da bi vedela prihodnjič kje prijeti in na tej podlagi nadaljevati. Nalašč si ni med plesom popravila svojih lepih las, da so kakor omamljeni v lahki sapi zadevali ob profesorjevo lice in ob senca ter ga božali po njegovi lepi bradi. Podobno električnim iskram je švigalo iz las v brado in čez nekoliko časa tudi iz brade v lase, in harmonija je bila popolna. In profesor se naenkrat ni držal več tako pokončno in trdo in gracijozno se je sklonila njegova glava nižje. V tem hipu mu še Marica pogleda v oči. Kot svetli trenotek mu šine še na ustna: Principiis obsta, sero medicina paratur, potem pa postane okoli njega noč sladke omame . . .

Gospa Komavlijeva se je med tem menila z nekaterimi odličnejšimi domačini prav po domače, in videti je bilo, da uživa veliko zaupanje in spoštovanje med njimi. Na videz se ni brigala za svoje goste, a je vendar videla vse in uga-

nila vse, zakaj za to je imela velik dar. Ko je zapazila, da je padel tudi profesor, ji je postalo za hipec mehko okoli srca in sladkootožno, a potlačila je takoj in zatrla v kali, kar bi se bilo lahko razpaslo na široko. Vobče pa je bila zadovoljna z vsem, kar je videla, zakaj vse štiri so bile njene posebne ljubljenske in varovanke . . .

Solnce je bilo že zašlo, ko se odpravi družba s plesišča. Vsak se zavije tesneje v svoj plašč, bilo je precej hladno, po zraku se je lovil sever in to ni dobro za razgreta pluća. Gori pri gospe Komavlijevi je čakala večerja in nocej res ni bilo premalo teka, vsak je jedel, kakor bi prišel iz gozda, in delal čast kuharici in kuhinji. In tudi pilo se je. Celo Tinče, ki se je bil že davno zaklel, da se odpove alkoholu, in je pil ves popoldan samo malinovec s sodo, se je nekoliko izpozabil. Izzačetka je samo pokušal in se trdovratno branil izkušnjavam. Toda rebula je grela tako zapeljivo, okoli srca je bilo tako prijazno in v glavo so se naselile tako lepe sanje že po prvih požirkih, da se ni mogel več ustavljati. Drugo čašo je izpil še s skesanim vzdihom, a pri tretji je njegova moralna moč podlegla in se razjokala. Potem pa ni bilo več pomisleka in kakor v davno minolih časih je prosil za harmoniko. Pred njim je plesal Zaletel, se je vrtela „pohana piška“, so vstajali vsi znani zamegleli obrazi in so plesali kolo. Naenkrat se vse zamota v živ klopčič, se preriva, se oddaljuje in izgine. Izpod mize pa se prikaže Zaletelova glava in se dvigne njegovo truplo tik pred Tinčeta. „Kaj si rekel, prijateljček mili? Da smo mi živina in da pijemo zastonj?“ se zopet zaletava Zaletel kakor nekdanj in drega Tinčeta s kazalcem pod nos. In Tinče ga ugrizne v kazalec kakor v starodavnih časih. A namesto Zaletela zavpije sedaj Strel in skoči kvišku. Tinče je bil ugriznil njega v palec, prav ko si je prižigal cigareto. „Kaj ti ne pride na misel, Tinče, ali ne veš, da boli?“ Tinče ga gleda in njegove oči so prazne in odsotne. „Vino ga je prevzelo, piti ni vajen,“ pravi gospa Komavlijeva in pokliče črno kavo. Toda v tistem trenutku se Tinče že zave in naglo popije velik kozarec vode. Potem pa prosi Strela oprostjenja. „Tako daleč sem bil, tako daleč,“ vzdihne nazadnje sentimentalno. „Če bi hodil pet dni in deset, če bi hodil leta in leta, nikdar več ne pridem v tisto deželo.“ In ni se dotaknil več vina tisti večer . . .

Med tem je neopaženo izginil Hrast in ga ni bilo precej dolgo nazaj. Šele ko se je vrnil, se je zdrznila Lina. Uvidela je, da je vsled zagonetne nepazljivosti zamudila tako lepo priliko maščevanja. Samo bistro mu je pogledala v obraz in rekla, da so vsi slišali: „Noč ima svojo moč, gospod Hrast. Ni zdravo sedaj zunaj, človek se lahko prehladi.“ Hrast otrpne in ne ve, kaj bi odgovoril, minila ga je njegova znana gotovost za odgovarjanje. Ko vidi, da ga z očitajočim pogledom ošvrkne tudi gospa Komavlijeva in se drugi zakrohočejo, zaluča srdit pogled na Lino, ki pa še pravočasno umakne svoje oči in zre nedolžno pod mizo . . .

Profesor je govoril ves večer skoro samo z gospo Komavlijevo. Na tiho sta razpravljala važne reči in nadaljevala svoje popoldanske pomenke. Ukrenila sta vse glede letošnjih predbožičnih zabav, glede Miklavževanja in Božičevanja, dodelila se tudi glede predpustnih plesov v Goriški čitalnici in prirejanj skupnih izletov na razne prireditve v okolici. In sklenila sta, da se ne sme noben Slovenec v mestu udeležiti italijanskih vesellic, pravtako pa se tudi na slovenske prireditve ne sme povabiti nobenega Laha. „Vsak zase, jasno mora biti med nami in obzorje se mora izčistiti,“ je dejala gospa Komavlijeva in profesor ji je pritrdil. Preden so pa danes odhajali, ga je še nekaj težilo. Njegovo prejšnje razmerje do gospe Komavlijeve, njegovo takorekoč edino ljubezen, je zmotil današnji intermezzo z Marico. Čutil je potrebo, da se ji izpove, ali tu ni bilo prave prilike. Ona pa je uganila njegove misli in njegovo zadrego. Položila je svojo čudovito roko na njegovo ter dejala tiho, bolj s srcem nego z ustmi: „Naj vas ne vznemirja današnji dogodek, moje duše niste razžalili. Če bi vam bilo v srečo, privoščila vam bi jo iz srca.“ Profesor bi bil najrajši pokleknil pred njo. Ona pa je že zopet govorila navadne reči in se je smehljala gostom ter lepšala vsem ta že itak lepi večer . . .

Bilo je že pozno, ko sta stala vozova na dvorišču pripravljena. Sedaj pa se niso odpeljale na svojem vozu dame same, pomešati se je bilo treba. Brez dolgega razpravljanja sta sedla na prvi voz profesor in Marica s Strelom in Tinico. Ni bilo drugače, za drugi voz so ostali Lina in Tončka ter Tinče in Hrast. Hrast je iskal v temi Tončkine roke, a ta mu jo je odtegnila ter se stisnila k Hojniku. Preostalo mu torej ni druge-

ga, nego da napravi pošten obraz in se potuhne. Vso svojo zgovornost in pesniško nadahnenost uporablja, zavija in razvija, a Tončka ima ušesa samo za Tinčeta in Lina nima danes ne ušes in ne oči in je nedostopna za vsako njegovo šalo in ljubeznivost. Ko uvidi, da so vsi njegovi talenti zastonj, se zavije tudi on v molčečnost.

Konji pa vlečejo in prhajo, mesec sveti, od daleč se že vidijo plinove luči goriškega mesta.

VI.

Drugega dne je vstal Tinče zelo zgodaj. Sedaj hodi v spalni suknji po sobi in premišljuje o včerajšnjem dnevu in o njega dogodkih. In spomni se tudi, kako se ga je nenadoma lotila trenutna pijanost in kako je moral biti smešen v njej po dolgem času svojega vzdrževanja. V vsaki reči pretiravam, si misli, nikjer nimam prave mere in do umerjenosti in pravega dela je še daleč. Mislil sem, da visi popolnost kakor zrela hruška ob poti in da je samo treba iztegniti roko po njej in že ti pade v naročje. Zares pa je tako visoko kakor samo nebo in ni je lestve, ki bi segala do nje. In če bi bila, ne prileze nihče po njej do vrha, prej bi umrl. In kolikor prej bi jo dosegel, toliko prej bi moral umreti, zakaj kolikor prej sad dozori, toliko bližji je njegov pogin. Čemu torej vse pehanje, ves trud in napor? Počasi, prijatelj, počasi se pride daleč. Filozofija, ki ima izvor v želodcu in lenobi, je najboljša filozofija in te ne zapusti do konca tvoje življenja. Toda kaj je pametnejše, dolgo in brezplodno življenje ali kratka doba polna skrbi in truda, polna uspehov in neuspehov koristna tudi tvojemu sobratu? Smrt mora priti in je še strašnejša onemu, ki se je navadil na življenje nego onemu, ki se ga je držalo trpljenje.

Tinče razmišlja in razmišlja, a njegove misli se ne drže več skupaj, topijo se kakor megla, ko je prilezla na solnce in se izpostavila vetru. Zadržati, kako neizrečeno majhen je, če že njegove misli niso več njegove, če jih mora loviti kakor ptice, ki so pobegnile iz kletke. In že dolgo jih lovi, vsak dan, odkar hoče biti popoln. In najbolj leta za ono, ki se hitreje oddaljuje in ki ima lažje perotnice. Zblaznel bi in obudal.

A vendar še lovi in lovi. Včasih se mu zdi, da postane velik dobrotnik človeštva. Na um mu prihaja, da bi prodal vse in razdelil med revne brate. Ali koliko bi jih nasitil, kolikim bi pripravil le eno veselo in srečno uro? Drugič ga

ne žaskrbi samo beda posameznika, ves narod se mu zasmili, ko vidi, da je potreben pomoči od vseh koncev in krajev. Šel bi med njega, potoval bi od juga do severa, od vzhoda do zahoda ter bi ga poučeval in potrjal v veri in ljubezni in v upanju v veliko in svetlo bodočnost. Voditelj njegov bi postal in njegov oče in vso svojo ljubezen bi mu naklonil in ga dvignil v jasne višave. Toda že v tem hipu se zboji, da bi ga narod napačno ne umel in bi mu ne očital koritarstva in samopašnosti. In že v tej misli vidi in zasluti vso svojo ničevost. Še najbolje je, če postane pisatelj. Svoje velike misli bo pošiljal posredno med svet, pod tujim imenom, da ostane skrit za zaveso in opazuje od daleč učinek, da vidi žetev, ki jo je obrodila njegova nevidna setev.

Tako sedi dan za dnem v svoji sobi in piše in piše. Tudi danes preneha s svojim izprehodom po sobi in sede za pisalno mizo. Ta pisalna miza se obrača vedno za solncem. Dopolodne stoji pri vzhodnem oknu, popoldne, ko se solnce prevali čez streho, pa pri zahodnem. Večni solnčni žarki plešejo po njej in po sliki Prešernovi in Gregorčičevi, po sohi Levstikovi in Jurčičevi, ki se obračajo z mizo vred proti njim. Te štiri može časti in obožava po svoje. Pod ime prvega in drugega je napisal „oče“ in „sin“, pod ime tretjega in četrtega na trobojnem traku, ki veže obe sohi, pa „dva brata“. Nad vso skupino pa plava mati Slovenija, držeč v roki nad njo lovorov venec z zlatim napisom: „Mojim najboljšim sinovom, prvakom med prvaki, voditeljem med voditelji.“

Na pisalni mizi leži začet rokopis, pisan z lepo različno pisavo, poleg njega stoji srebrn črninik s peresi in držali in gobo. Tinček pa sedi sključen v blazinah naslanjačevih in gleda skozi odprto okno proti oddaljenim hribom, tja po zamolklih jesenskih barvah, za hitečimi oblaki in za golobi, ki se vijejo nad oddaljeno streho. In misli in misli in piše.

In piše dolgo in lepo povest o kralju Matjažu in njegovih vojščakih in o lepi in čudoviti deželi, kjer je vsak Slovenec kraljevič in vsaka Slovenka kraljčina, kjer se dvigajo in blestijo sami beli dvori, se razprostirajo zlati vrtovi in travniki, se pretakajo srebrne reke in demantni studenci. In kjer so vsi bratje in sestre med seboj in se ne govori druga nego sama kakor solnčni žarek čista in ogrevajoča beseda slovenska.

Tako piše dan za dnem in se ne naveliča pisati. Samo ko se zniža solnce in začnejo padati temne sence po beli opravi, se dvigne in pristopi k zahodnemu oknu ter se nasloni nanj. In zre dolgo tja proti zahodni ravnini in severozahodnim goram in njegovo srce je težko, ko se pogreza v temo in globočino ta potujčena, nekdanja naša dežela. Ko se oglašajo od vseh strani večerni zvonovi, vzame klobuk in palico ter se poda k svojim prijateljem.

Danes sede prijatelji že zelo zgodaj pri Belem zajcu. Vsak ima pred sabo četrtinko rebule in vdano pričakuje večerje. Precej so redkobe sedni in mačkasti še od včeraj. Hrast zabavlja čez Tinčeta, da mu je snoči odjedel najboljši grižljaj in si ga prilastil proti vsej pravici, zakaj kar je njegovo, je njegovo. Prav nič se več ne spomni na oskrbnikovo in če se, se tako natiho, da ne sluti nobeden ničesar niti oddaleč. Vest, ki se včeraj ni hotela oglasiti, se je toliko češče oglašala danes čez dan in zato je bil Hrast nočoj prvi v gostilni, da jo je zalil in ji tako zadušil sitni glas. Sedaj je bil že zopet na dobrem, potuhnula se je in čakala boljše prilike. Strel razmišlja o svoji včerajšnji sreči in nesreči. Z nekim čudnim občutkom je snoči zapazil, da se mu Marica izneverja, a pri tem ne najde nobene krivde na samem sebi. Samo prilika je bila tako neumna, da se je nazadnje spečal s Tinico. Res ni bilo napačno to početje z njo, a zavedal se ga pravzaprav snoči ni, dokler mu ni ob slovesu pošepnila Marica resno: „Upam, gospod Strel, da je za vselej pozabljen med nama današnji popoldanski izprehod.“ Tedaj je šele za silo izpregledal in po strani poškilil profesorja prijatelja. A danes, ko razmišlja trezno, izprevidi, da je vsekakor bolje, če se na njegovo mesto vsede kdo drugi, zakaj prevelika naglica ni nič prida. Profesor pa misli danes bolj kot kedaj prej na gospo Komavlijevo in primerja z njo Marico, ki jo je snoči tako nenadoma našel. Da bi imela vsaj nekoliko lastnosti gospe Komavlijeve, pa bi bil zadovoljen, ne bi se branil, saj je že zadnji čas zanj, če noče ostati star godrnjač. In drugače je Marica čedno dekle, je iz dobre hiše in bo imela tudi precej dote. Nje oče je gozdni oskrbnik v pokoju in hišni posestnik pri Sv. Roku. Poleg tega je, in to je glavno, zaveden Slovenec, ki se še nikoli ni prodal, dasi je služil tujcu dolgo vrsto let. Mati pa celo drugega ne razume nego slovensko, torej mora biti tudi hči zavedna

narodnjakinja. To bi bila že ena izmed lastnosti gospe Komavlijeve, tekom časa se morda pokaže še katera druga. Tako je imel nocoj vsak dovolj sam s sabo opraviti in zato je bil molk med njimi.

Pozno je že bilo, ko je došel Tinče. Na potu je bil srečal Tončko, ki je bila ostala v Gorici, ker je imela še počitnice. Razveselil se je tega srečanja in mu pripisoval dober omen. Spremil jo je po nekaterih prodajalnah, kjer je imela nakupiti precej reči za dom, a potem je šel z njo proti njenemu stanovanju. Prenočevala je vselej pri Marici, kadar je bila v Gorici, tako tudi nocoj.

Šla sta čez Travniki in po Raštlju, odtod mimo stolnice ter sta zavila na voglu tržnice v Rabatišče. Tu je bilo temneje, ožje, nekoliko bolj domače, dasi precej zagatno in zatohlo. Navadno so tod vsako jutro ropotali vozovi, prihajajoči iz gorenje Vipavske doline, ter se ustavljali v gostilni „Pri Lizi“, v tedanjih časih daleč naokoli znani. Tod so plezali po murvah in izkazovali svoje akrobatske spretnosti načebudni fantiči iz marsikaterih vipavske rodbine, odtod so brez skrbi kazali fige mestnim fakinom, ki so sicer prežali nanje za vsakim voglom. Tu je bil eldorado za vse dijačke, ki so imeli količkaj na vesti, kar se ni strinjalo z njih fizično, pa tudi moralno močjo. Tu sem je v neki slabi uri zašel pred mnogo leti celo naš Šime iz Vrsnega pod Krnom, ko mu je postalo predolgočasno v družbi raznih botrov in tet na Kornu pri Rajhu, kamor so zahajali tedaj vsi Tolminci, Kobaridci in Bovčani. Skupaj s Franceljnom iz Črnič sta tisti dan obrnila nekoliko kozolcev na murvini veji nad polnimi vozovi in Francelj je napravil spričo Šimnove nerodnosti celo imeniten proroški dovtip: „Oj Šime, takšne kozolce kot ti znajo preobračati samo še pesniki.“ In za Šimnom jih je tu bilo še mnogo, ki so nalik američanskim opicam tukaj razkazovali svoje talente v plezanju, oprijemanju ter figokazanju. Mnogi, ki so pozneje telovadili po prižnicah, po profesorskih katedrih, po predsedniških stolicah, a tudi po beznicah in po literaturi, bolj ali manj spretno in kakor je nanesa usoda, ki jim je bila za petami.

Mimo tako svetih tal sta stopala torej nocoj Tončka in Tinče in ni čuda, če sta postala tod mimoidoč zelo zamišljena ter sta se začela vesti okolnostim primerno. Pod svetilko na oglu pred Podturensko cerkvijo pa se je Tinče nenadoma okrenil ter prav po vzorcih iz romanov prvič v življenju poljubil Tončko ter jo imenoval svojo

nevesto in svojo luč. In Tončka mu je bila iz srca hvaležna in je še tisti hip mislila na Števerjan, na sluzave šolske otroke in njih vonj ob soparnih poletnih dneh in na vse druge velike dobrote učiteljskega stanu. V njeno čast pa bodi povedano, da je pri tem izvzela svoje moške kolege in da je z velikim spoštovanjem mislila na tovariša Fortunata Trdana ter si v največjem blaženstvu trenutka dejala: „Hvala bogu, da imamo takšne može, ki nas nadomeščajo, da se me lahko ob vsaki priliki oženimo.“ In z veliko samozavestjo je vrnila Tinčetu poljub, da se je zbudil celo veliki podturenski zvon nad njima ter zamrmral osmo večerno uro. Tinče pa še nikakor ni mislil na ženitev, njegove misli so se takoj vrstile domov za pisalno mizo ter se veselile, kako bodo sedaj lahko iz lastne izkušnje diktirale prvo ljubezensko sceno med kralj Matjaževim najvišjim dvornikom in slovensko princezinja Mileno. Tako bo ta srečna ura tudi v veliko korist novodobni slovenski literaturi. In Tinče je bil ponosen na svojo ženijalnost, da je z enim samim udarcem ubil naenkrat dva obada. Pa hlinil je veliko žalost, ko je Tončki spiskal roko v slovo in jo sedaj poljubil še na drobno in nedolžno ušesce . . .

Tinče je torej pozno dospel k Belemn zajcu. Slovesno in hkratu miroljubno se je vsedel med svoje tovariše. Pa niso ostali dolgo, Hrastove černosti so se vsi našli, že okoli devete ure so se razšli na vse štiri vetrove, vsak proti svojemu domu.

Tinče je še dolgo slonel pri oknu in zrl topo v redkoposejano zvezdnato nebo. Mislil ni pravzaprav nič, samo spati se mu ni še ljubilo in bal se je samotne postelje. Od zahoda je vela hladna sapa, drevesno listje pod njegovim oknom je z rezkim šumom odpadalo in se lovilo po zraku kakor tropa preplašenih nočnih ptic. Od nekod je drdral vlak, čulo se je, kakor bi vozil po vrhovih oddaljenih kraških gričev, a že tisti hip so se zasvetile njegove luči v neposredni bližini, bližal se je postaji. Kmalu potem so zadržali izvoščki proti mestu drug za drugim v dolgi vrsti. A skoro nato je bilo vse tiho, mesto je umrlo in zaspalo kakor otrok, ki se je utrudil od razposajenosti.

Tinče niti ni prižgal luči, v spalnico je svetila svetilka, ki so ji bili mestni očetje odkazali prostor prav pod njegovim oknom. Včasih ga je to silno motilo in begalo, zlasti prve čase nje-

govega tukajšnjega bivanja, a sedaj se je privadil te večne luči in celo nerad bi jo pogrešal. Okoli polnoči se je razpravil in legel pod odejo. Dolgo še ni mogel zaspati, a ko je zatonil njegov spomin nekje za daljnimi gorami, so ga objele sanje. Naenkrat je bil doma v svoji rojstni hiši, v spodnji sobi je sedel oče pri pogrjnjeni mizi in obiral piščanca ter veselo gledal sina s svojimi modrimi dobrodušnimi očmi. In vrata so se odpirala zapored in prihajala je vsa žlahta ter voščila starcu za današnji god še dolgo življenje in po smrti večno izveličanje. Mladi vnuki so mu poljubovali roke, Tinče pa je gledal z veliko jezo v srcu to hinavščino in zahotelo se mu je, da bi pljunil. V tistem trenutku pa se je stegnila po njem roka starejšega brata, Tinčetu je zastal pljunek v grlu, začel je bežati. Doli po vasi je tekkel, to se pravi, je hotel teči, pa noge so mu bile težke in jih ni mogel privzdigovati. Samo njegova pelerina je frfotala v vetru in se opletala njegovega telesca. Brat pa je bil vedno bliže in bliže. Tedaj pa se vleže med njiju hipoma kakor neka megla, bela, kot tančica prozorna meglica, in pred vzradoščenim Tinčetom se pojavi dvoje belih, polnih in razgaljenih rok, ki se tako toplo ovijejo njegovega tilnika, da se razlije po njegovih žilah samo nebeško kraljestvo. „Totončka, Totončka,“ zavpije Tinče v spanju in se ob lastnem glasu nepravočasno zbudi. Pomane si oči, na njegovem jeziku pa se pojavi hrepenenje.

Šele proti jutru zopet zaspi, ves vroč in razbeljen, in spi do belega dne. —

Gospa Komavlijeva se je vrnila v mesto. Takoj drugi dan je povabila k sebi vse štiri prijatelje na važno posvetovanje. Na mizi je grgal samovar kakor zaljubljena grlica, od peči se je razlivala toplota v dobrodejnih curkih po vonjavi sobi. Dišale so poznojesenske levkoje v vazah, razpostavljenih po oknih.

Tisti večer je bila Komavlijeva posebno lepa. Nje polt je bleščala kakor novopadli sneg, ko ga poljubljajo jutranji solnčni žarki, nje lasje so dehteli kakor jazminov pomladni cvet in ves obraz je bil svež kakor solnčnorosno majnikovo jutro. A ta lepota ni bila izzivajoča, čez njo je bila razlita neka mehka blagodejna sanjavost, izključujoča vsako poltnost.

Ta večer bi bila lahko vse dosegla od njih, kar bi bila zahtevala. Tinče bi bil skočil oblečen v vodo, Hrast bi se bil za celo uro obesil, Strel

bi bil odsekal zanjo četrtno svoje dolgosti in profesor bi bil sežgal na povelje najljubšega svojega klasika. Toda gospa Komavlijeva ni zahtevala ničesar takšnega od nobenega izmed njih. Pač pa jih je razposlala na vse štiri strani primorskega sveta kakor štiri evangeliste ter jim priporočala, da vršijo veliko kulturno delo med narodom. Svoje proste dneve, nedelje in praznike naj posvečujejo narodnemu probujanju s prirejanjem shodov in predavanj, z zanašanjem slovenske pesmi v najoddaljenejšo gorsko vas, slovenske knjige v roko najmanjšemu izmed njih. Povsod naj se ustanovljajo čitalnice in knjižnice, ljudstvo naj se druži v eno samo veliko in vsled svoje velikosti nepremagljivo celoto, naj se uči spoznavati, kako pogubna je nesloga že v malem, kaj še le v velikem. Tako priveje v naše kraje sveža sapa, ki nam ohrani in okrepi zdravje, da doživimo s slavo ožarjeno častljivo starost in dosežemo vrhunec prave kulture.

Tako je bilo določeno, da začne izvrševati svojo novo misijo vsak v svojem okolišu. Profesor prevzame Brda, Tinče Vipavsko dolino, Hrast severno Goriško in Strel južni del ob Soči. In začeli so res delati že drugo nedeljo, vsi po enem načrtu, pri gospe Komavlijevi jasno zarisanim. Pritegnili so v svoj delokrog pred vsem učiteljstvo, povsod veseloradovoljno se tej ideji priklaplajoče, pridobili so srednji izobraženejši stan in začelo se je povsod veselo gibanje. Mnogo je stala setev, mnogo gmotnih, telesnih in duševnih žitev, a ko je vzkliła, se razvijala in cvetela, je bil pozabljen ves trud in začetna nezaupnost.

Vsak teden so poročali gospe Komavlijevi in vsak pot se je ob teh prilikah razvila živahna konverzacija in so se delali novi načrti.

„Tudi mesto treba, da vzamemo na muho,“ je izpodbijala gospa Komavlijeva. „Tujstvu je treba stopiti na kurja očesa, pa naj je prišlo od koderkoli. Tujci ne bodo nikdar podpirali nas, preveč smo jim na poti. Če so si še tako sovražni med seboj, proti nam se gotovo združijo v genljivi slogi in ljubezni. To boste lahko najjasneje opazovali pri raznih volitvah.“

In prišlo je na vrsto tudi mesto.

Tako je bil v kratkem času ustvarjen močan in trden obroč iz vse dežele in se je vedno širil in širil, dokler se ni z vso silo zaril v tujstvo mesta samega ter ga žugal zadušiti.

Pri mestnem delu so pomagale tudi dame, med njimi so se odlikovale Lina, Marica, Tinica in tudi Tončka, ki je vsako toliko časa prišla v Gorico ter delovala neumorno. Zato so pa bile izpostavljene marsikateremu napadu, ne samo po časopisih, pač pa tudi dejanskemu na ulici. Pobalinstvu se pač ne more ubraniti, in pameten človek gre mimo njega kakor žid mimo kapele.

Tinče je po ves teden posedal pri pisalni mizi in nadaljeval svojo povest. A redkokdaj je bil s svojim delom zadovoljen. Črtal in pilil je, prepisoval, čestokrat pa je tudi po cele dneve presanjal in ni napisal črke. Včasih je dovršil poglavje, ki se mu je zdelo imenitno in ki je vanj vtil vso svojo ljubezen in srčno kri. A ko ga je prečital, ni verjel samemu sebi, da je to pisal on. V njem ni bilo ne življenja, ne barve, ne svetlobe in ne sence, sama mlačnost in sama klavernost. Kakšno srce pa imam in kakšno kri, če rodita takšen plehek nestvor, je vzkliknil naposled ter zagnal poglavje v koš. Nazadnje pa je vendar povest končal in zdela se mu je posrečena. Uvrstila ga bode med najboljše sodobne pisatelje in prva postaja njegovega križevega pota do slave bode dosežena. Dal je povest v presojo profesorju. Že drugi dan mu jo je vrnil z zelo laskavimi opazkami in ga izpodbujal, da jo pošlje v tisek. Založi naj jo kar sam, izgube se mu ni bati. In tako jo je dal res v tisek pod izmišljenim imenom. Brezplačno jo je doposlal vsem čitalnicam in bralnim društvom, vsem prijateljem in prijateljcem, vsem znankam in znancem. In tudi Tončki. Lepo vezana je bila knjiga in zlato obrezana. Toda kritika ni našla v njej zla-lega zrna in jo je neusmiljeno obsodila. Vstal je bil tam na Kranjskem ali Štajerskem kritik, majhen mož z velikim bridkim mečem, in jo je obglavil, ne da bi trenil z očesom. Tinče je bil začet v najobčutljivejši kotiček svojega srca in se je zaklenil v svojo sobo pet dni in pet noči in ves ta čas ni ne jedel in ne pil.

Ker so bile njegove literarne sanje tako brutalno uničene, je sklenil, da se toliko bolj in popolnoma ves posveti narodnemu delu v smislu konferenc pri gospe Komavlijevi. In tako ni hodil samo ob nedeljah in praznikih po svojem okolišu, pač pa tudi ob delavnikih, kjer je skliceval večerne sestanke, ki so obrodili tisočeren sad. Ni ga ustavilo najslabše vreme; ne burja in ne mraz, a njegovo rahlo konstitucijo je to spravilo v resen položaj. Prehladil se je bil in

začel pokašljevati. Zdravnik mu je prepovedal vsak napor in mu resno priporočal, da ostane v sobi. In v tem času svoje bolezni je čestokrat mislil na Tončko in zahrepenel po nje družbi. Pisal je gospe Komavlijevi, naj ga obišče in s sabo pripelje tudi Tončko. In res sta prišli.

Gospa se je ustrašila njegovega bledorumenega obraza in upadlih lic, Tončko je ob njegovem pogledu zazebló v srce. Tinče jima je podal svojo vlažnomrzlo roko ter ju povabil, da sedeta.

„Hvala lepa, da sta prišli, zelo sta mi ustregli,“ je dejal ter jima sedel nasproti. „Kakor vidita, je z mano precej resna, nimam se kaj smejeti.“

„V nekoliko dneh pa bo dobro,“ meni gospa Komavlijeva, a ne veruje sama sebi. „Malce ste se prehladili, nekoliko se morate paziti in zopet boste na konju.“

Tinče se zasmeje.

„Bolne tolažiti, to je lepa reč, a posebno prijetno in lahko to ni. No, sicer ne čutim še nič posebnega, pa je vendar prav, da se že sedaj pripravim. Z vami, gospa, sem se hotel posvetovati o svojih posvetnih zadevah in gospodična Tončka naj bo za pričo.“

„O le govorite, le brez okolišev.“

„Kakor veste, imam nekaj premoženja. Moji sorodniki so dobili dovolj, nihče nima ničesar zahtevati od mene. Sam sem torej na svetu. Pred nekoliko časom sem sicer mislil, da si dobim življensko tovarišico in morda bi se bilo tudi zgodilo, toda sedaj, kdo naj vzame bolnega človeka? To se pravi, vzela bi ga že kdo, toda zaradi česa? Tako slabo si ne mislim o Tončki, ona vem, da bi zavrnila mojo ponudbo že zaradi jezikov.“

„Ne govorite tako, gospod Hojnik,“ pravi Tončka. „Ozdraveli bodete, da, gotovo, in potem . . . potem . . .“

„Potem bo poroka, gotovo, Tončka. Tu moja roka, če ozdravim. Potem bova hodila skupaj od vasi do vasi, kakor sva hodila doslej vsak zase in najino delo bo blagoslovljeno. In dobila bova otroke in jih vzgajala v našem duhu, in ko bova stara, bova videla, da najino življenje ni bilo zaman, da sva dovršila svojo nalogo častno in vzvišeno. Kako majhen je človek, kako poln vseh napak in pristopen vsakemu grehu, kako smešen in neumen ter redkokdaj resen in človeški, a naloge, ki jih prevzame svojemu sobratu, svojemu narodu v prid, ga pozdignejo nad vse napake in grehe, nad vse lahkomišelnosti in ne-

umnosti ter mu jih izbrišejo. Zato sem delal, zato sem izvrševal takšne naloge z vso vnemo svojega srca. In zato sem si postavil za smrtno uro zadnjo takšno nalogo, ki jo hočem vama razodeti. Če umrjem, o Tončka, ne bo z najino poroko nič. Pač pa je moj namen, da zapustim polovico svojega premoženja za otroški šolski vrtec, ki naj se ustanovi kje v našem ogroženem ozemlju. In Tončka bodi v njem gospodarica in voditeljica, bodi izvrševaljica te moje oporoke. In če se omoži in vzame za moža pošteno našo kri, dobi tretjo četrtino mojega premoženja, ki se do tistikrat naloži obrestonosno.“

„Zaboga, gospod Hojnik, ne govorite še o smrti,“ ga pretrga gospa Komavlijeva. „Takšen človek mora še živeti, razumete, mora še živeti, ker ga domovina potrebuje, njega samega in ne namestnikov, ki so navadno najemniki.“

Tinče se zopet nasmehne, a sedaj je njegov nasmeh bolesten.

„Pustimo to, gospa, vprašam vas samo, če je moje ravnanje pravilno za vsak slučaj.“

„Popolnoma, toda . . .“

„Ker je pravilno do sedaj, mora biti pravilno do konca. Zadnja četrt mojega premoženja naj pride v korist naši literaturi. Iz njegovih obrestih naj se podpirajo naši pisatelji in umetniki, naj se podeljujejo vsakoletne ustanove njim, ki so glede zapostavljanja na eni stopinji z našimi mučeniki-učitelji. Tako, to bi bile zadnje moje skrbi.“

Gospa Komavlijeva in Tončka ne vesta, kaj bi odgovorili. V sobi nastane molk, da bi se sli-

šala miš. Tinče zre skozi okno, njegov obraz je vedno bolj rumen in upadel, njegove oči udre in brezizrane. Tončki je hudo, da bi se razjokala, da bi bežala tja daleč, daleč, nekam, kjer ni bila še nikoli. Ne sme pogledati tega obraza, ki je bil še pred nekolikimi dnevi ves drugačen, ki je toliko dolgih noči presanjala o njem. In sedaj je vse končano, ali bo vsaj kmalu končano. Gospa Komavlijeva vidi, da mora nekaj izpregovoriti, zato govori, a vse govorjenje je sama gola fraza, prazna slama, da se ga sramuje sama pred seboj. Ko vstaneta, da bi odšli, pristopi Tinče k Tončki in jo poljubi na čelo, ne izpregovorivši nobene besede. Močke se pokloni gospe Komavlijevi, ki ne more pojmiti, kaj se danes godi z njo, in ju spremi do vrat. Potem se pa vrne ter se zgrudi ves utrujen v naslanjač.

Že pozno proti večeru pokliče zdravnika.

„Prosim, preglejte me natančno še enkrat in mi potem odkritosrčno povejte svoje mnenje. Brez vseh okolišev in brezobzirno.“

Zdravnik ga preišče, enkrat, dvakrat, potem pa pravi:

„Nemogoče ni nič, toda tukaj mislim, da se izcimi jetika.“

„Tako je možko, čemu prazni izgovori. Hvala vam!“ . . .

Še tisti večer pokliče Tinče notarja in mu narekuje svoj testament popolnoma tako, kakor ga je bil označil gospe Komavlijevi in Tončki.

Potem pa leže v postelj in zaspi, sladko kakor otrok.

(Dalje prih.)

Molitev beguncev.

I.

Ko listje smo, ki z vetrom leta,
smo ko brez gnezda plašne ptice,
in ko brez rose smo cvetlice,
a nismo, nismo brez očeta.
Kdo solze naše nam izbriše,
kdo vrne mir naj bregom Soče,
če ti ne storiš tega, Oče?
O, pelji spet nas v naše hiše,
ko peljal Izraelov rod
si iz puščave. Ker v tujini
nikjer takó ko v domovini
srce ne čuti Te, Gospod!

II.

Gospod, o Bog, saj vemo, da si z nami,
da nisi ž njimi Ti, ki se v škrlat
oblačijo in ki od svojih vrat
podijo nje, ki jih s solzami
prosijo za prenočišče.
Sam veš, kako človeku je, ki išče
kamena, da položi nanj svojo glavo.
Ti, ki živali vsaki daš ležišče,
če doma ne – daj postelje nam
pod zeleno travo!

Ā. Gradnik.

Zadnji prameni.

Spisal Josip Kostanjevec.

(Konec.)

VII.

Oskrbnik Matej Drobnič čaka svojega gospodarja z vozom na postaji. Tinče mu je bil pisal, da se pripelje s prvim jutranjim vlakom in da naj pride ponj. Trda zima je, gore se bele, drevje škriplje in jate vran se preletavajo za hišami in posedajo celo po drevju pred postajo. Burja brije, golo drevesno rogovilovje udarja ob šipe, cestni prah se vzdiguje in štrca v lica kakor svinčena zrna. A vendar sije solnce nad vso to revščino ter zlati oddaljene vrhove velikanov, da so veličastnejši in bogatejši nego kadarkoli prej. Oskrbnik kolne, da ima vlak zamudo in da se gospodi zljubi pohajkovati po svetu prav ob takšnem času, namesto da bi sedela doma za pečjo in pila čaj ter čitala romane ali tarokirala v kavarni. Pravzaprav ima svojega gospodarja rad, nikdar še ni bil presiten, marsikaj se da utihotapiti v lastno korist, a da se izmisli priti domov uprav sedaj, to mu noče iti v glavo, to je naravnost bedasto. Kdo ve, morda pa misli celo ostati doma čez zimo, spomladi, morda za vedno. Mlad je še, lahko se oženi, in potem je njemu odklenkalo, degradiran je za hlapca, njegov ugled bo trpel, jokala bo njegova mošnja. Ta misel ga plaši in nestrpno se prestaplja z noge na nogo ter zre proti oni strani, odkoder ima priti vlak. Čez dolgo se dvigne oblak dima za ovinkom in se zasliši prhanje lokomotive, pomešano z lajanjem burje. In prikaže se črni nestvor ter leze na postajo kakor velikanski reptil, sikajoč in rohneč.

Iz voza drugega razreda izstopi Tinče, tesno zavrt v zimsko suknjo, z ovratnikom potegnjenim nad ušesa. Drobnič ga ne spozna takoj, šele ko stopi tik njega, se zave. In ko mu po-

gleda v obraz, se ustraši, kakor bi mu gledala smrt v oči. Tinče pa mu poda roko ter sede na voz. Konja potegneta in voz zdrči iz trga po beli cesti, se vije nekoliko časa med hišami, praznimi strnišči in rjavimi travniki ter zavoz naposled v reber. A čila konja tečeta tudi v reber, cesta se odlega in še preden konča oskrbnik svoje natančno poročilo o stanju posestva, imata za seboj že polovico pota. Tinče posluša samo z enim ušesom. Njegove misli so že daleč daleč, pred njim in za njim, so nad njim in pod njim. Preden prideta do znamenja, kjer se začne domača občina, veli ustaviti in skoči z voza. Oni pa da naj vozi naprej proti domu in tamkaj počaka.

In Tinče ubere odtod bližnjico na „Ninive“. Noče iti več kakor v nekdanjih časih, noge so tako čudno trudne in v glavi se včasih za hipec zavrti. Večkrat je treba počivati. Poleg vsega še ovira burja, ki se je sicer proti poldnevu ukrotila, a vendar še precej občutno sili semkaj čez Prelaz. Nazadnje prileze ves upehan tja gori in se stisne na davno znani prostor. Kakor nekdanj mu bingljajo noge, kakor nekdanj je ves sključen in zvit in strmi nepremično tja doli po deželi. Pod njim leži domača rojstna vas, se beli rojstna hiša, vse naokoli temne znani vrhovi in pozdravljajo z odkritimi glavami. Po poti od cerkve navzgor prihaja njegova mladost in Tinče začudeno vpraša: „Ali si zares ti? Torej takšna si bila?“ Ne more več razumeti, kar mu sedaj odgovarja, vsa drugačna se mu je zdela v prejšnjih časih, vsa bolj stara. In bolestno zatrepečejo ustne v nasmeh. „Pojdi torej mimo, da vidim še sledove tvoje,“ pravi Tinče. In nje krila zvončkljajo mimo njega in se bleščijo kakor velika jutranja zarja, nje noge pa niso več na tleh, po zraku se potegne

njih sled kakor bliskova črta in v tistem hipu tudi že ugasne. In njegove oči strme v novo in še hujšo praznoto. Še en pogled naokoli in Tinče se odpravi počasi doli. In obišče svoje njive in travnike ter se dotakne tihega roba svojih gozdov. A koder hodi, povsod vse tiho, celo burja je sedaj popolnoma ponehala. „Kako mirno vse spi,“ si misli Tinče, „in še preden se zbudi, zaspí nekdo drugi za vselej.“ Nič se ne strese ob tej misli, tako čudno lahko in skoro veselo je srce ob njej. Potem se sklone na koncu njive in izgrebe z nožičem iz prsti pest domače zemlje, jo poljubi in skrbno zavije ter spravi. „Na tebi bo počivala moja trudna glava,“ izpregovori tiho in jo pritisne na srce.

Iz domačega zvonika se oglasi zvon, pol-dne je. Tinče dvigne glavo, ves je izpremenjen, mlad in vesel. Njegove noge so hipoma lahke in ljudje, ki ga sedaj ob začetku vasi že srečujejo, gledajo za njim ter si šepetajo: „Lahko je vedno mlad in vesel, ko ima vsega, kar mu poželi srce.“ In Tinče gre proti domu in si žvižga. Pri obedu je razposajen in šaljiv. Oskrbniku pripoveduje o svojem življenju v Gorici in njegova domišljija slika barve, kakršnih še ni videlo v resnici njegovo oko. Oskrbnik je ves zadivljen v gospodarja in že zopet je lahko njegovo srce, prepričan je za vselej, da mu ne skali vode. Tako sedita dolgo, med tem ko se poti v kuhinji oskrbnikova žena in ravsajajo otroci ter se ne dajo ugnati.

Pri črni kavi se Tinče nekoliko zresni ter pravi:

„Mislil sem, da po svoji smrti napravim neke ustanove v posebno dobrodelen namen. Danes pa sem se hipoma premislil. Kadar umrem, zapustim rajši hišo v to svrhu. Iz moje hiše naj postane dom za vse naše potrebne literate in umetnike.“

Oskrbnik začudeno gleda gospodarja izpod temnih obrvi in ne razume nobene besede. Kaj pa, če se gospodu meša? Morda je tako vplivalo nanj vino in mu razburilo živce.

„In ti, oskrbnik, boš tudi v tej novi hiši, pravzaprav v tem novem zavodu oskrbnik, dokler boš hotel. Priseči mi pa moraš, da boš vsem enako skrben oče in da ne bodo zaradi tvoje zanikarnosti in pristranosti pošiljali meni pritožb na oni svet.“

Oskrbnik ves zmešan nekaj zajeclja, potem pa se ugrizne v jezik. Proti večeru odpelje gos-

podarja zopet na postajo in se vrne o polnoči ves prazniški, srečen in vesel z viržinko v ustih domov. — — —

V Tinčetovi sobi se je naenkrat vse izpremenilo. Izginila je nekam pisalna miza, Prešeren z družbo se je preselil na omaro v predsobo, vsa nepotrebna šara se je odstranila, in na sredi je stala velika okrogla miza s čisto novimi naslanjači. Ob zadnji steni je bil divan, pregrnjen z moderno preprogo, z žametasto blazino ob vzglavju. Nekam resno je izgledala sedaj ta soba, dasi je bila pripravljena navlaš za veselje in veliko slavlje. Tinče je namreč hotel praznovati tukaj s svojimi prijatelji dan svojega godu, praznik sv. Valentina, ki je vsako leto 14. svečana. Domenil se je s hišno gospodinjo, da je preskrbela kuharico in vse, kar je potrebno, da se izvrši dostojno slavnost. Povabil je nato svoje prijatelje osebno, točno za šesto uro zvečer, in vsi so obljubili, da pridejo. Profesor se je razveselil ter rekel: „No, hvala bogu, to kaže, da si ozdravel.“ Hrast pa ga je objel ter citiral: „Oj ti stara korenina, nič ne bode še pogina, dokler ti diši še čaša vina. In dokler te srečujejo še tako pametne misli, kot je današnja, ha.“ Strel se je samo začudil, zakaj njegove misli so bile že dolgo samo pri Tinici, ki mu je zadnje čase pisala na dan že po tri pisma. A obljubil je, da pride. Pristavil pa je, da bi bilo umestno, če bi se povabile tudi dame. „Za tisti dan ne, pozneje enkrat . . . morda na tretji dan,“ odvrne Tinče ter se poslovi.

In na večer sv. Valentina so se res zbrali vsi skupaj. Vsa soba je bila še preprežena s zelenjem, po kotih so stale palme, ena, posebno velika je visela z dvema izrastkoma nad blazino na divanu ter tvorila zeleno streho. V sencí, ki jo je delala, je bilo videti, kakor bi tam spodaj ležala na blazini razkuštrana glava. Sredi in ob konceh mize so bile vaze z vrtnicami, a vmes se je bleščala srebrna jedilna priprava in so se svetile polne kristalne steklenice. Po sobi je plula mehkovlažna toplota.

Tinče je oblečen v črno salonsko obleko, skrbno je obrit in počesan, njegovi svetli kodri se sipljejo v posebnem lesku po tilniku. Obraz je bleđ, a na licih plava lahka, rožno nadahnjena rdečica. Izraz njegovih oči pa je precej truden, videti je, kakor bi bil danes posebno mnogo razmišljal in se mučil. Toda ustna se smehljajo, ko

sprejema prijatelje, in roka, ki jim jo podaja, je gorka kakor ni bila že dolgo.

Tako posedejo in začno večerjati. Streže jim hčerka hišne gospodinje, dovolj čedna blondinka. Nje oko bliska po vseh, veselo je razpoložena in silno zgovorna, z vsem kaže, kako si šteje v čast, da sme streči takšnim imenitnim gostom.

Družba je vedno veselejša in razposajenejša. Tedaj se dvigne Hrast in napije godovnjaku tako-le:

„Kaj nas je danes semkaj privedlo,
kaj se je čudnega, lepega spredlo?
Glejte iz Kranjskega svetlo žari,
Kakor nikoli žarelo še ni.
Vse je slabó prihajalo k nam
od tam.

Toda tu majka rodila je sina,
ime mu je dala Valentina.
Ta pozabil je na slabote
in nam prinesel same dobrote;
oj preljubi, predobri naš Valentin,
prvi si kranjski ti spomladin
od tam nam poslan.

Pa zato ti dvigamo čaše,
takšne so želje naše:
živi slovenski te bog,
dolgo še let ohrani nadlog!“

„Živel, na mnoga leta! Eks na to!“ zavpijejo vsi in se dvignejo. Celó blondinka Ančka mora prijeti čašo in jo izprazniti. Lica zažare in zarde, veselje se pomnoži.

Med tem pa izpregovori Tinče:

„Dragi in mili prijatelji! Pred vsem mi dovolite, da ne vstanem, ampak da svojo govoranco in zahvalo odvrnem kar sedé. Ko sem prišel v vašo sredo, je bila boljša polovica mojega življenja že končana, prinesel sem med vas samo pepelnični pepel in pepelničnega mačka. Tega sam nisem spoznal takoj, trebalo je dolgo časa, da sem se zavedel. Vse moje takozvano delovanje, vsa skrb za narodov blagor, vsaka moja takoimenovana požrtvovalna stopinja je bila samo posledica tega velikanskega mačka. Otresal sem ga in otresal, vsa zdravilna sredstva sem uporabljal proti njemu, toda zaman in brezuspešno. Kar mačka rodi, miši lovi. Velika je ta resnica, in kdor jo je prvi izrekel, je velik filozof. Vsled spoznanja so pa oslabele moje perotnice. Začel sem letati ob tleh in sedaj sploh več ne

letam. Da ste torej nocoj še počastili ta ostanek iz boljših časov, to polomljeno barko, to priča samo o vaših dobrih srcih, ki vam delajo čast. In zato se zahvaljujem za Hrastovo napitnico in kličem vam vsem: Bog vas živi!“

Trčijo in izpijejo, toda bilo je, kakor bi trkali z ubitimi čašami.

Tedaj se pa Tinče nenadoma dvigne, vzdigne vnovič kozarec ter pravi z visokim glasom:

„Pa danes mora biti veselo, mora. Grozno neumno mora biti, da boste vedeli za vselej, kdaj je bil moj god.“

Na dušek izprazni čašo in jo zažene ob zid.

„Posnemajte!“ vpije Tinče.

In vsi izpraznijo in zažene čaše ob steno. Ena prileti ob okno, razbije šipo in pade na dvorišče. Skozi nastalo luknjo zapiha mrzla burja in zažvižga kakor razposajen čevljarški vajenec.

„Zamaši luknjo z robcem ali papirjem, Ančka, ali pa pusti, kakor hočeš, saj je vseeno,“ se zasmee Tinče. „In prinesi druge kozarce. Koliko jih je še pri hiši?“

„Ne vem, gospod,“ pravi Ančka vsa prestrašena.

Ko pride doli k materi, pravi:

„Mama, gospodje so znoreli.“

Gospodinja prinese sama nove čaše.

„Gospodje, še za dvakrat jih bo, če jih boste še metali.“

„Živio, gospodinja, jih pa bomo,“ poje Tinček. „Hrast nalij ji, naj pije tudi ona!“

Hrast nalije in ji nastavi kozarec na usta.

„Če ne bo več kozarcev, ga bomo izloncev, oj gospa, ha, ha.“

Tako so z veliko naglico pobili gospodinjo vse čaše, polomili z njimi palme in zamazali stene. Profesor je nekoliko časa prigovarjal in pregovarjal, češ, pamet gospoda, toda nazadnje je prav tako razsajal kot drugi.

„Po navadi pijejo naši velmožje ob takšnih prilikah šampanjca,“ pravi Tinče. „A mi smo korenine in nedostopni za tujstvo. Pristna rebula, ta je naša in ostane naša. Zatorej, Ančka, lonce gori!“

In res so lonci, polliterski, takoj na mizi. Strel jih natoči, Hrast potegne Ančko k sebi in jo posadi na kolena.

„Tu počivaj, dušica draga. Moje kosti še niso pretrde.“

In Ančka obsedi. Tinče pa privleče odkod harmoniko ter jo začne natezati. In zraven poje:

„Včas' v starih časih
je res prav lušno b'lo,
v gostilno sem zahajal
in vince pil sladko.“

Vsi pojejo za njim, tudi Ančka cvili od velikega navdušenja. In tako gre dalje:

„Pa komaj sem si ljub'co 'zbral,
že cesar mi je pošto dal:
boš moral ljub'co zapustit',
cesarja služiti it'.“

Potem pa postane Tinče hipoma sentimentalen, obriše si pot s čela ter zavpije: „Zakaj bi pa lušno ne bilo?“

In nategne harmoniko, zamiži ter zategnje počasi in slovesno:

„Prelepo poje svet'ga Vida zvon,
kter'ga slišal več ne bom . . .“

Nato zažene harmoniko v kot, da bolesti zastoka, in nagne glavo na mizo. Izmed prstov mu tečejo solze, debele kakor lešniki — — —

Sam. Prijatelji so odšli, njih težki koraki so utihnili na ulici in se poizgubili. Nekoliko časa je zrl Tinče pri odprtem oknu za njimi. Zadnji se je zibal Hrast, nocoj nevreden svojega imena, zakaj negotovi so bili njegovi koraki, korenine omajane. V sobo je silil mrzli jutranji zrak in Tinče ga je srkal s polnimi požirki v svoje hropeče prsi. Potem je potegnil malo zrcało iz žepa ter se začel v njem pazljivo ogledovati. Ko ga je na to zagnal skozi okno kot zadnji spomin nečimernosti, se je nasmehnil in si dejal:

„Dolgo bi itak ne bilo več.“

Potem je primaknil naslanjač k vzhodnemu oknu ter je sedel vanj. In zázrl se je tja gori v zvezdnato zimsko nebo in ni odmaknil oči od njega.

Počasi so začele bledeti zvezde, ugašala je druga za drugo. Iz teme so se začeli pojavljati oddaljeni hribi, se je zaznal visoko gori Trnovski gozd. Spodaj po dolinah so se pa še vlačile sence in zastirale pogled.

Naenkrat nebo zardi, jutranja zarja se dviga in prihaja v vsej svoji lepoti kakor kraljica v škrlatu in v zlatu.

Tinče vstane v velikem spoštovanju in skloni glavo.

Ko jo zopet dvigne, leze solnce izza gore, vsa daljna okolica se zablesti in se zasmeje.

Tinče ne odmakne oči od njega.

Njegovo uho posluša, kakor bi slišalo odnekod petje rajske ptice, kakor bi v daljavi zvonili zvonovi sv. Vida.

Tedaj se obrne z blaženim smehljamem v sobo. Po tleh leže še vse trofeje snočne bitke, razbiti kozarci, čudnokalna tekočina, na stenah temne velike lise. Palme se stiskajo v kotih, vrtnice se pripravljajo, da zadehte.

V sobo zaplešejo solčni žarki, da je hipoma vsa svetla in razžarjena.

„Zadnji prameni,“ izpregovori Tinče in potegne iz žepa zavitek z domačo prstjo, ki jo je bil izgrebel tam daleč na domači njivi. Zavije jo še v nov čist papir in zapiše nanj: „Ostane naj pod mojo glavo.“

Na to gre proti divanu, položi zavitek na blazino pod streho palmovih vej ter leže.

In se ustrelj. — — —

VIII.

Pred Žepičevo hišo Podturnom se je ustavil izvošček. Iz kočije izstopita profesor Uršič in Hrast. Oba sta svatovsko opravljena, z belimi kamelijami v gumbnicah. Profesor niti danes ni brez obligatne viržinke, a ko izstopi, potegne še parkrat in ponudi ostanek mimoidočemu postreščku. Ta se zareži in jo vtakne v usta. Pa, ne bodi len, pravi: „Gospod, za današnji dan je fo nekoliko preberaško.“ Profesor se nasmeje, potegne zaklopnico iz žepa ter mu podari tri bločdinke, ki so tičale tam notri. No, to pa že gre, in postrešček se zahvali ter koraka dalje, izpuščaje velike oblake dima.

Profesor in Hrast stopita v vežo in v par korakih sta premerila lešene, svetle stopnice. Gori na mostovžu jima stopita nasproti stari Žepič in jima podasta roko žarečega lica in ju vedeta v sobo. Tu treba malce počakati. Začnejo se navadni banalni pogovori, zakaj Žepičeva sta resna, že bolj staroverska človeka. Hrast uvidi, da se začenja njegova naloga, zato izpusti par dovtipov, pa zelo šepavih, kakor neroden začetnik. Če pojde tako dalje, si misli, bo zatemnela tvoja slava, o Hrast.

Treba se bo resno pobrniti. Gospa jima ponudi čašico likerja, Hrast ga izpije, a profesor si samo zmoči brke. Danes je treba biti zelo previden, velike reči se vršijo.

V tem se odpro vrata sosedne sobe in v njih se pojavi gospa Komavljjeva. In za roko

pripelje Marico, današnjo nevesto. Hrast obstoji kakor okamenel, lepota obeh zadene z vso silo njegovo dovezetno srce.

„Ha, ha, dosti sem videl na svetu žena, a takšnih še ne, kot vi ste, gospa, kot naša je tukaj nevesta, ki danes k poroki jo pelje cesta.“

Nevesta ima solzne oči, sama ne ve, zakaj joče. Pa je že takšna navada in ni da bi se opustila. Bog ve, kedaj še te solze pridejo prav.

Potem pristopi k profesorju, ki ji poljubi za sedaj samo roko. Čez nekoliko časa dospo še Tončka, ki ima biti danes družica. Ker je Hrast profesorjev drug, utegne biti nocoj še lepo.

Pred hišo se ustavi drugi izvošček z ocvetličnim bičem in z belimi rokavicami, za njim pride tretji, ki je istotako sumljiv. In Marica se vrže zadnjič v naročje očetu in materi, zaihti vnovič, sedaj na glas, in stvar je odpravljena.

Potem pa se razvrstijo že na stopnicah. V prvi voz stopi nevesta s Hrastom, v drugi ženin s Tončko in v tretji gospa Komavlijeva sama. Nevestina stariša gledata pri oknu, si brišeta oči, mati z robcem, oče pa kar s plosko roko in migata navzdol. Konji potegnejo in veselo topotajo proti središču mesta.

Pred Kraljevim stanovanjem čakata tudi dva izvoščka. V eni vrsti z njima se ustavijo ti trije. V tistem trenutku pa že tudi prihaja iz veže Tinica z velikim šopkom v roki, z vencem na glavi in vsa bela kakor lilija sv. Jožefa. Na njeni strani stopa za druga dolg študent, Tiničin bratranec. Strel si ga je samo zaradi dolgosti njegove in zaradi simetrije izbral za druga. Vsi se pozdravijo, nato vstopi v prvi voz Tinica z dolgim bratranecem in v drugi dolgi strel z Laharnarjevo Lizo. Vseh pet vozov se premakne in se pelje svoji usodi nasproti.

Na Kostanjevici je poroka, pri Frančiškanih. Čez dobre pol ure je Marica žena profesorjeva in Tinica žena Strelova. Tako kakor je bilo zapisano v zvezdah.

Pri ‚Treh kronah‘ se je potem vršil slavnostni obed za oba para in za vso ožjo zlahto. Gospa Komavlijeva sicer ni bila z nobenim v sorodu po krvi, toda sorodnica po duši ni smela odreči. Tako so bili ta dan zbrani večinoma sami znanci, sami sotrudniki za narodno stvar na Goriškem.

Ko je dospela navdušenost do vrhunca, se je dvignil Hrast, pozvonil na kozarec in napil nevestama, njunim staršem in gospe Komavlijevi.

Vsi se dvignejo in zapoje: ‚Kolkor kapljic, toljko let‘ . . .

Ko se poleže šuin, Hrast še vedno stoji, njegov obraz se zresni, na njem se pokažejo svečane besede. Spominja se Hojnika.

Kmalu na to se dvignejo in odhajajo. Zopet sedejo v vozove, vozniki vedo, kam imajo peljati.

Ustavijo se pred pokopališčnimi vrati.

In vsi svatje izstopijo ter obkolijo grob s sklonjenimi glavami. Nevesti pa stopita k vzglavju ter položita nanj vsaka svoj poročni šopek. —

* * *

Velika svetloba je razlita po Brdih in velika krasota. Pomlad je v deželi, z naglimi koraki je prišla iz morja, razprostrla svoj dehteči predpasnik. In pisano cvetje je padalo navzdol, lovila so ga drevesa s povzdignjenimi, hrepenečimi rokami. Največ in najbolj belega je ujela vitkorašla češnja, natrosila si ga na lepo glavo kakor nevesta pred poroko. Zamuditi ni hotela niti princezinja hruška in je hitela, da se dostojno opravi. In breskev in marelica in vse, kar je živelo in dihalo po vinogradih.

Pred šolo je stal Fortunat Trdan. Tolikrat je že videl to lepoto, a ni se je še naveličal gledati. Z velikim veseljem in z veliko ljubeznijo so jo objemale oči in srce, kakor bi jo bil sam ustvaril. In zato je poznal vsak posamezen cvet na svojem vrtu in ga je poznal na sosedovem in po vsem daljnem okolišu. Natančno kakor svoje otroke in otroke in odrastle vse župnije.

Fortunat se ozre doli po vasi, navzgor prihajajo tujci. Nekdo že maha z roko. Kdo so neki? Trdan napne oči, zasenči čelo z roko, bogme, profesor je z neko damo in za njim še drug par. Tudi Strela spozna, saj je bil že večkrat pri njem s profesorjem, ko je ta še hodil od kraja do kraja kakor apostelj.

„Tu smo, Fortunat, v svojem novem stanu počastimo tebe najprej, oj korenina. Tu moja žena Marica, tu gospod Strel s svojo gospo, neugnano Tinico.“

Fortunat ne veruje svojim ušesom, zdi se mu, da se je zgodilo nekaj neverjetnega in čudovitega, da se je ponoči na njegovem vrtu razcvelo drevo, ki ga ni še nikdar videl in še nikdar čul o njem. Ne eno, dvoje dreves. Lepa pravljica iz davnih dni. In veliko, nežmerno je njegovo veselje.

„Množite se, otroci, množite . . . tako je prav . . . velik naj bo narod in močan!“

In jih pelje v hišo in jim postreže z najboljšim, kar premore njegova gostoljubnost.

Pozdravi jih njegova žena, tiho in vdano, zopet z novim dojencem v naročju.

„Koliko jih je že, Fortunat?“

„Počasneje je začelo iti, profesor, šele — osmi . . .“

Hitro gineva čas, treba iti dalje.

„Pa peš hodite?“

„Kako drugače, oj Fortunat, v teh dneh presnavljanja?“

In dalje se odlega pot, pot med cvetjem in mladostjo.

Tu se zablíči posestvo gospe Komavlijeve, ki je došla semkaj že snoči.

Pes zalaja in oznanja, gospa Komavlijeva stoji pred njimi.

„Dobrodošli, prijatelji.“

In ostanejo tam.

To je bilo njih ženitovanjsko potovanje.

Bela nedelja.

Metuljčka dva, mlada dva
sredi polja,
plamenčka dva, živa dva
sredi srca —
ljubica moja me
rada ima!

Bela nedelja in črne oči,
za steklom na oknu že nagelj rdi
in čaka in vabi, naj pridejo v svate
tople poletne noči.

Mačice šle so v vrbinje,
dekle poslušá stopinje:
Pride poletie in kres,
božja dobrota z nebes:
žito klaseče in srce gorcče
in sama ljubezen je vmes.

Bela nedelja in črne oči,
v srcu se zdravje in sreča smeji.

Ivan Albrecht.

Premišljevanje.

Že danes slutim: Prideš kakor dih
in moj pogled bo ves udan in tih —
drhteči ustni čakata poljuba.
In lažno, lažno skloneš se nad moj obraz,
v trenutku eno sva, da, eno — ti in jaz,
ti, Smrt, velika v hladni veličini svoji.

Pozdravljena v trenutku slutenj svetih,
ti nepojmljiva v trpkosti in neminljiva,
v uničevanju večnem večno živa,
daj rokam velim blagoslova . . .
Molitev neizražena te v srcu čaka —
izpij bolest iz njega, strup in jad!

Glej, prosim, čakam tvojega objema
in ni bojazni v meni — le radost . . .
Odkrij, pokaži tajni most,
ki misel se boji do njega,
skrivnostni most, ki iz življenja v večnost
sega! —

O, prideš, prideš, vem — in jeklo daš očem,
studenó, mrzlo jeklo tvojega miru!
In kot si blaga — čutim: v hipu kratkem
uničiš mojih blodenj sad.
Z ljubavjo ti hitim nasproti
in vsaka želja moja čaka te na poti,
ti, bistvo tajnosti, skrivnosti vseh skrivnost!

In jasno vem, da groze ni na tebi,
kadar pozoveš koga k sebi
v kraljestvo novih dejstev in resnic —
Ker Bog smejlja se s tvojih lic,
Bog večnega prerojevanja.

V lepoti taki te moj duh trpeči sanja.
In slušam, slušam, kdaj mi v dušo zazveni
odsev neslišnega koraka —
kot mramor bel zre name tvoj obraz iz
mraka.

Ivan Albrecht.